Tusor Péter

AZ 1639. ÉVI NAGYSZOMBATI PÜSPÖKKARI KONFERENCIA

(A magyar klérus és a római Kúria kapcsolatainak válsága és reformja)

1637. március 19-én 67 éves korában elhunyt Pázmány Péter bíboros, esztergomi érsek. A magyarországi katolikus megújulás és ellenreformáció vezetőjének halálhírét a prímási birtokok protestáns lakossága kisebb zavargásokkal fogadta.[1]

A katolikus klérus soraiban egészen másfajta zavar jelei mutatkoztak. Pázmány életműve: szellemi alapvetése, az utánpótlást biztosító intézmények sora, mintaszerű egyházkormányzati tevékenysége ugyan szilárd alapokat biztosított az ellenreformáció továbbviteléhez, a hazai katolicizmus előtt mégis számos újabb és régebbi keletű probléma tornyosult. Az utódlás kérdése, a *pisetum*jog újbóli visszaszerzése, az egyháziakra kirótt honvédelmi költségek (Érsekújvár) csökkentése, a félbemaradt alapítások (soproni kollégium, nagyszombati egyetem) folytatása, gyarapítása, az egyházfegyelem folytatólagos megszilárdítása, az elzálogosított egyházi birtokok visszaszerzésének (például Szentgotthárd) befejezése stb. mellett az egyik legégetőbb feladat a magyar egyház római ügyeinek rendbetétele, képviseletének megszervezése volt.

Már az 1628. évi tartományi zsinat szükségesnek tartotta a kérdés napirendre tűzését:

„Rómában elhanyagolódnak dolgaink, a püspökök bulláinak megszerzése rendre elhúzódik. Azelőtt a püspökök közös költségen tartottak valakit Rómában, most is így legyen. És kerüljön meghatározásra, hogy ki-ki mennyit fizessen évente. A püspökök megerősítéseiben, a díjfizetésekben és más dolgokban is nehézségek támadnak, a nemtörődömség miatt félő, hogy visszaélésekre, jogaink károsodására kerül sor. Mit kell hát tenni? [...] A főpapok és a haza egyéb ügyeinek a római Kúrián való intézésére szerfölött szükségesnek látszik, hogy a korábbi idők példájára egy ott tartózkodó ágens alkalmaztassék, aki dolgainkról saját költségén gondoskodna, nem számítva azonban ide a kibocsátandó okiratok illetékeinek megfizetését. E célra tehát a sági prépostságot kell őfelségétől elnyerni, ha majd az megüresedik."[2]

---

[1] A Pázmány halála utáni helyzetről Malatesta Baglioni bécsi pápai nuncius 1637. márc. 21-ei, ápr. 4-ei, 11-ei és 18-ai jelentései tudósítanak. Biblioteca Apostolica Vaticana (BAV), Fondo Barberiniani Latini, vol. 6984, fol. 69r–104v. – Itáliai kutatóútjaimhoz a MÖB a Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány és a Faludi Ferenc Akadémia, a bécsi levéltári munkához az ÖAD adott köszönettel fogadott támogatást.

[2] *Péterfy, Carolus*: Sacra Concilia Ecclesiae Romano-catholicae in Regno Hungariae celebrata II, Posonii 1742, 229 és 231. Az 1628. április 4–8 között tartott gyűlést formailag nem nevezték tartományi zsinatnak, de résztvevői alapján olyasminek tekinthető. — Pázmány előterjesztései és a

A magyar egyház állandó római agentúrájának megteremtését előirányzó rendelkezés csupán óhaj maradt, az anyagi fedezetére szánt sági prépostságot II. Ferdinánd (1619–1637) nem sokkal később — éppen Pázmány közreműködésével — Lósy Imre váradi püspöknek adta.[3] Pedig a helyzet rendezése már ekkor sem tűrt volna halasztást, hiszen az 1630-as évek csak további bonyodalmakat hoztak magukkal. Rómában egyre több magyarországi püspökség esetében vonták kétségbe a királyi adományozási jogot, s a kiterebélyesedő pápai bürokrácia útvesztőiben a viták által nem érintett főpapi székek uralkodói betöltésének szentszéki jóváhagyását is egyre nagyobb nehézségek árán sikerült csak kieszközölni. 1633-tól kezdődően csupán Lósy Imre nyert egri püspöki (1634–1637) és esztergomi érseki (1637–1642) kinevezéséhez pápai megerősítést (*confirmatio*), s a Pázmány halálát követő áthelyezések és újabb püspökkinevezések nyomán egyházjogilag teljes káosz uralkodott el a hazai katolikus hierarchia soraiban. 1639 őszére az ország területén Zenggtől Nagyszombatig mindössze 6 felszentelt püspök működött, s közülük csak az agg Agatich János zengg-modrusi püspök, valamint az esztergomi és kalocsai érsekek kormányozták kánoni érvénnyel egyházmegyéjüket.

Mindez már súlyosan veszélyeztette a katolikus restauráció sikerét, hiszen a trienti zsinat által szabályozott reformok kulcsfigurája éppen a hívei között lakó, azokat rendszeresen vizitáló, tanító felszentelt püspök volt.[4] A magyar egyház római dolgainak elrendezését nem lehetett tovább halogatni. A hazai katolicizmus és a Szentszék viszonyaiban mérföldkőnek számító püspökkari konferencia 1639. szeptember 25-én ült össze a nagyszombati prímási palotában.[5]

I. A konferencia közvetlen előzményei

Az értekezlet összehívásához a végső lökést az 1639 tavaszát az Örök Városban töltő[6] és onnan dolgavégezetlenül hazatérő Jakusith György veszprémi

neve alatt kiadott határozatok megtalálhatók még: *Pázmány Péter* összegyűjtött levelei I–II, kiad. Hanuy Ferenc, Budapest 1910–1911 (*PÖL*), I 693–699, n. 466–477.

[3] 1628. júl. 7-én. Archivio Segreto Vaticano (ASV), Archivio della Nunziatura in Vienna, Processi dei Vescovi e degli Abbati, n. 64.

[4] A trienti zsinatnak a püspöki renddel kapcsolatos tárgyalásaira: *Trisco, Robert*: The Debate on the Election of Bischops in the Council to Trent, The Jurist 34 (1974) 257–291. A püspök szerepének értékelésére: *Alberigo, Giuseppe*: L'episcopato nel cattolicismo post-trientino, Christianesimo nella Storia 6 (1985) 79–91.

[5] A értekezlet ténye eddig sem volt ismeretlen a történeti kutatás előtt. *Fraknói Vilmos* tért ki rá két oldal erejéig a Magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig c. munkájában, ám az ülésről készült terjedelmes memorandumot — mint írja — nem sikerült megtalálnia (Budapest 1895, 355–357.). *Fraknói* a néhány nunciusi jelentésen és államtitkári jegyzéken, valamint a főpapok kérésére Rómába küldött uralkodói leveleken alapuló áttekintését néhány évvel később szinte szó szerint újraközölte. Vö. Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentszékkel. III: A mohácsi vésztől Magyarországnak a török járom alól felszabadításáig, Budapest 1903, 355–356 és 543–544, 1204–1208. j. – *Galla Ferenc* csupán egy rövid hivatkozás erejéig említi a ülés határozatait: „az 1639-iki nagyszombati püspöki értekezlet határozatának másolata megvan a prímási levéltár Lósy-csomójában is". Simándi István választott erdélyi püspök pápai kinevezésének ügye, Notter Antal Emlékkönyv. Dolgozatok az egyházi jogból és a vele kapcsolatos jogterületekről (szerk. Angyal Pál–Baranyay Jusztin–Móra Mihály), Budapest 1941, 586, 1.j.

[6] 1639. április 26-án, szálláshelyéről, a jezsuiták római Sant'Andrea noviciátusából írt levelében kért először kihallgatást Francesco Barberini bíboros-államtitkártól. *Galla Ferenc*: Harminckilenc kiadatlan Pázmány-levél, (Olaszországi Magyar Oklevéltár), Vác 1936, 76*–77*, n. 105. – A Rómába utazó veszprémi püspök néhány kisebb ügy elintézését is magára vállalta. Így Bethlen Gábor konvertita özvegyének, kérésére, apácakolostorok klauzúrájába való belépési engedélyt igyekezett kieszközölni. Vö. Brandenburgi Katalin levelét Francesco Barberinihez, Bécs, 1639. április 26., BAV

püspök (1637–1642) augusztus eleji beszámolója adta meg.[7] Hatására a magyar kancellária az egyéb udvari hivatalokból összegyűjtötte, véleményezte, majd III. Ferdinánd (1637–1657) elé terjesztette Scipione Gonzaga (*Duca di Bozzoli e Sabionetta*) római császári követ (1633–1641) korábbi jelentéseit, javaslatait.[8] A további tárgyalások ezen a módszeresen összegyűjtött háttéranyagon alapultak.

1. A császári követ jelentései

A császári követ számos alkalommal arról volt kénytelen tudósítani, hogy a Szentszék akadályokat támaszt a magyar király — elsősorban a délvidéki egyházmegyék feletti — főkegyúri, azaz püspökkinevezési joga körül. Vagyis Róma szerint néhány püspökség (mint például a tinini és a novi) nem tartozik Magyarországhoz, továbbá több esetben bizonyíthatatlan a királyi kinevezési jog, amely csak a Szent István-i alapításokra érvényes. Következésképp mindezek a pápa szabad adományozása alá esnek. (Gonzaga ez utóbbi felfogást abból eredezteti, hogy az elmúlt időkben több idegen származású jelölt úgy állíttatta ki pápai kinevező bulláit, hogy elmulasztották belefoglalni a királyi kegyuraság tényét.)[9] A boszniai püspökségnél nemcsak az uralkodó jogát, hanem a kinevezett személy alkalmasságát is vitatják,[10] az ansariai püspökség létezését pedig egyenesen kétségbe vonják.[11] Bár a konferencia napirendjén szerepelt, az előkészítő anyagban az erdélyi püspökség régóta elhúzódó és a rosoni püspökség újonnan elindított ügyéről nem esik szó.[12]

Barb. Lat., vol. 6906, fol. 106^{rv}. – Jakusith római tartózkodásáról tudósít még Levakovich Ráfael 1639. június 27-én Vinkovich Benedek zágrábi püspökhöz intézett levele. Eszerint a püspök a pápánál írásban tiltakozott a Szentszéknek a magyar püspökségek ügyében tanúsított magatartása miatt. Kiadva: Arkiv za povjestnicu Jugoslavensku X, ed. Kukuljević, Ivan Zagreb 1869, 181–182, n. 23.

[7] Jakusith szóbeli jelentéséről csak közvetett információink vannak. A tanácskozást előkészítő kancelláriai kivonatok utalnak rá több ízben.

[8] A több dispacciból készített datálatlan kivonatok Litterae et scripta per principem Bozzoli Roma transmissa" címmel megtalálhatók: Magyar Országos Levélár (MOL), Magyar Kancelláriai Levéltár (MKL) Magyar Királyi Kancellária, Propositiones et opiniones (A 33), propositio sine dato, fol. 1041^{r}–1043^{v}. Néhány követjelentés eredetijét is megtaláltam Bécsben, ezeket lásd alább. – A következőkben csak a konferencia közvetlen előzményeként szolgáló forrásokat hozom, az egyes, évek óta húzódó ügyek részletes ismertetését — bár a fennmaradt iratanyag lehetővé teszi — itt mellőzöm.

[9] MOL MKL Prop. et op. (A 33), prop. s.d. fol. 1041.

[10] MOL MKL Prop. et op. (A 33), Prop. s.d., fol. 1040. – Ezt a valószínűleg 1639. jún. 16-án kelt levelet latin fordításban mellékelték a római ügyiratokhoz. Eredetije megtalálható volt a királyi kancellária Litterae Roma exaratae állagában (MOL MKL A 29), innen azonban elveszett. Vö. a kancellária római vonatkozású iratairól készült 18. századi jegyzéket: MOL MKL Acta particularia (A 94), n. 54, fol. 306. – Gonzaga 1639. ápr. 16-ai jelentésében beszámolt arról, hogy a pápával a magyar püspökségek között külön tárgyalt Boszniáról is. Österreichisches Staatsarchiv (ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA), Staatenabteilungen, Staatsabteilung Rom, Diplomatische Korrespondenz, Fz. 54, Gonzaga an Ferdinand III /1639, 6 Apr.

[11] Az ansariai püspökséget a kancelláriai kivonatok nem említik, de a konferencia tárgyalta. A követ 1639. április 2-ai levelében tett jelentést a vele kapcsolatos problémákról. ÖStA HHStA St.abt., Rom, Dipl. Korr., Fz. 54, Konv. Gonzaga an Ferdinand III./1639 [ord. cron.]; 2 Apr. Kiadva: *Fraknói Vilmos*: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez, Budapest 1899, 196–197, n. 154.

[12] Erdélyre lásd *Galla:* Simándi c. tanulmányát. A rosoni püspökség érdekében pedig inkább a későbbiekben történtek erőteljes lépések. Vö. Gonzaga 1639 szept. 3, okt. 8, és 30-ai jelentéseit ÖStA HHStA St.Abt., Rom, Dipl. Korr., Fz. 54; konv. Gonzaga an Ferdinand III. / 1639 [ord. cron.] ;valamint ASV Miscellanea [Armadi I–XV], Arm. I, vol. 11, fol. 341^{r}–346^{v}.

Másrészt a császári követ arra hívta fel Bécs figyelmét, hogy ezek és számos más nehézség valójában a római képviselet hatástalan és szervezetlen működéséből eredeztethetőek, s nemcsak magyar, hanem birodalmi viszonylatban is. A császári követ meglátása szerint egy hatékonyabb képviselet létrehozásával „tolletur dubium et difficultas iuris nominationis suae maiestatis", azaz a kegyúri jog körüli viták szintén könnyen kiküszöbölhetők lesznek. Az általa javasolt új szisztéma szerint nemcsak a politikai, hanem az uralkodót érintő egyházi ügyek képviselete és felügyelete is a császári követ kizárólagos joga lenne. Az összes iratot ő továbbítaná a Szentszékhez, beleértve a nunciusok által a püspökjelöltek alkalmasságáról és egyházmegyéik állapotáról tanúkihallgatások útján készített kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveket is (*processus informativus*).

Gonzaga egy másik lényeges újításként a pápai iratok kiállítását előkészítő szentszéki hivatalban, a *Dataria Apostolicán* spanyol mintára egy olyan állás létesítésének ötletét vetette fel, amelyet kizárólag császári alattvaló tölthetne be, és akinek illetékességi körébe tartozna a Habsburgokat valamiképp érintő összes szentszéki irat fogalmazványának elkészítése (*agente delle spedizioni Cesaree o dell'imperio o di Germania*).[13] Az új tisztviselőnek minden brévét, bullát kötelessége lenne egy külön *registrum*kötetben iktatni, így a jövőben az esetleges kérdések eldöntéséhez (például a különféle illetékek: *taxák*, *annaták* megállapításához) nem kell hosszas és időigényes kutatásokat folytatni a pápai levéltárakban. A császári *expeditor* működésének megkönnyítésére az uralkodó rendelje el, hogy a megkerülésével megszerzett pápai iratok érvénytelenek országai területén, sőt a püspökök kinevezésükkor írásban kötelezzék magukat arra, hogy Rómában külön utakon semmit sem intéztetnek.[14] Gonzaga hosszasan fejtegeti annak fontosságát is, hogy az új szentszéki tisztviselő semmiképpen se függjön azoktól a főpapoktól, akiknek az ügyeit intézi, hanem kizárólag csak az uralkodótól. Ellenkező esetben a dolog visszaüthet, s az eddigieknél is tágabb tér nyílna a magánérdekek érvényesítésére — hangoztatta.[15]

---

[13] Forrásaink szerint tehát a korszakban a konzisztoriális beneficiumok bulláinak előkészítése is a Dataria bonyolult ügykezelési mechanizmusán futott végig, bár ez nem tartozott a pápai hivatal alapfeladatai közé. Ezek felsorolását lásd *N. Storti*: La storia e il diritto della Dataria Apostolica dalle origini ai nostri giorni (Conributi alla storia del diritto canonico. Nuova serie di studi storico-giuridici 2), Napoli 1968, 229–335. – Sem Storti, sem a pápai megerősítések ill. a konzisztoriális javadalmak osztásának Kúrián belüli technikai részleteivel foglalkozó újabb kutatások nem ismerték fel, hogy a Dataria, — amelynek egyik alapfeladata a kisebb, nem konzisztoriális javadalmak adományozása volt — ekképpen belefolyt a konzisztóriumon hozott döntések végrehajtásába. (Vö. *Pásztor, Lajos*: Le cedole concistoriali, Archivum Historiae Pontificiae 18 (1980) 209–265, valamint *Fokciski, Hieronim*: Le relazioni consistoriali nel cinquecento, Archivum Historiae Pontificiae 11 (1973) 211–261.) Pásztor csupán azt feltételezi, hogy a 18. század első évtizedétől vett részt a bullák per viam Curiae és viam segretam spedíciójában, de forrásaink szerint már egy századdal korábban a normál ügymenet (per viam cancellariae) is a Datárián futott keresztül. (*Pásztor, Lajos* Guida delle fonti per la stroia dell'America Latina negli archivi della Santa Sede e negli archivi ecclesiastici d'Italia (Collectanea Archivi Vaticani 2), Città del Vaticano 1970, 46. – A spedizioneri apostolici kulcsfontosságú szerepe — egyéb teendőik mellett — abban állt, hogy ők fogalmazták meg a bullák szövegét, s ők küldték tovább végleges formába öntésre a pápai kancelláriára. A bullák kiállításának teljes folyamatát ugyancsak *Storti* ismerteti: La storia, 244–245.

[14] MOL MKL Prop. et op. (A 33), prop. s.d. fol. 1042.

[15] MOL MKL Prop. et op. (A 33), prop. s.d. fol. 1041.

A követi javaslatokban a speciális magyar viszonyokra vonatkozóan is az adminisztráció tökéletesítése a leglényegesebb elem. Gonzaga egy hitelesített katalógust kért a magyar kancelláriától mindazon püspökökről, akik az ország törvényei szerint résztvevői az országgyűlésnek, valamint hivatalos igazolást arról, hogy királyi kinevezés nélkül nem jelenhetnek meg a diétán. (Tudniillik a délvidéki címzetes püspökségek betöltésének legfontosabb indoka Róma felé a főrendiház katolikus szavazatainak gyarapítása volt.) Szükségesnek tartotta továbbá a korábbi kinevezési okmányok és az országban fellelhető pápai bullák összegyűjtését a jogigények igazolására.[16]

Az elképzelések java része korántsem volt új keletű, s nem tekinthetők kizárólag a császári követ egyéni akciójának. Elsősorban a német egyház problémái miatt már 1637 decemberében megfogalmazásra kerültek a Gonzaga, a Németország és az örökös tartományok (ideszámítva ezúttal Magyarországot is) érdekeit a Kúrián képviselő bíboros-protektorok és komprotektorok, valamint a pápai bíróság (*Sacra Rota Romana*) egyik hagyományosan német származású auditorának részvételével tartott római tanácskozáson.[17] Éppen emiatt feltűnő, hogy a követségnél régebbi eredetű bíboros-protektorátus akár az ekkor elfogadott tervezetben, akár az 1639-i konferencián alig kap szerepet,[18] jóllehet az örökös tartományok komprotektora, Carlo Emmanuele Pio di Savoya bíboros a követ mellett a későbbiekben is rendszeres résztvevője a pápával folytatott tárgyalásoknak, s a protektori hivatal működése a magyar bírálatok állandó céltáblája volt.[19] A római tanácskozás előterjesztései a birodalmi udvari tanács (*Reichshofrat*) elé kerültek,[20] érdemi hatást azonban 1637-ben nem értek el, hiszen a magyar ügyek kapcsán Gonzaga 1639. április 2-ai levelében kénytelen volt újbóli megfontolásra ajánlani őket.[21]

2. A magyar kancellária opiniója, a püspöki kar összehívása

Az összegyűjtött követi előterjesztéseket a magyar kancellárián 1639 augusztusában a kancellár, Lippay György egri püspök (1637–1642) és a két állandó tanácsos Jakusith György — részleteiben sajnos nem ismert — római beszámo-

[16] MOL MKL Prop. et op. (A 33), prop. s.d., fol. 1042. – A követnek már 1639. február 26-án elküldték a tinini püspökség szabad pápai adományozásának cáfolata érdekében néhány magyar törvény másolatát, s Pázmánynak a királyi kegyúri jogok védelmében írt emlékiratát. Gonzaga III. Ferdinándhoz, Róma, 1639. április 2. ÖStA HHStA St.abt., Rom, Dipl. Korr., Fz. 54, Konv. Gonzaga an Ferdinand III./1639, 2 Apr. Vö. *Fraknói:* Oklevéltár, 194–195, n. 152–153.

[17] Scipione Gonzaga III. Ferdinándhoz, Róma, 1637. december 5. ÖStA HHStA Reichshofkanzlei, Protektorat, Fz. 1, fol. 146. A római ülésen elfogadott felterjesztés: Uo., fol. 147–148.

[18] Csak legfontosabb joga kapcsán kerül említésre, mármint hogy a pápa és a Bíborosi Kollégium együttes ülésén (consistorium), a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvek alapján proponálja a püspökségek betöltését, illetve hogy a konzisztoriális kongregáció ülésén elsimítsa az esetleges ezekkel kapcsolatban felmerülő nehézségeket. ÖStA HHStA Reichshofkanzlei, Protektorat, Fz. 1, fol. 147.

[19] Vö. 1639. június 23-án az uralkodóhoz intézett levelét. MOL MKL Prop. et op. (A 33), prop. s.d. fol. 1039. Eredetije szintén elveszett a magyar kancellária levéltárából. Lásd a 10. j-t. – Pio bíboros 1635–1641 között volt Magyarország és az örökös tartományok komprotektora. *Wodka, Joseph:* Zur Geschichte der nationalen Protektorate der Kardinäle an der römischen Kurie (Publikationen des ehemaligen Österreichischen Historischen Instituts in Rom 4/I), Innsbruck–Leipzig, 1938, 66.

[20] A felterjesztést — hátirata szerint — 1637. dec. 23-án utalták a Reichshofrat elé, amely dec. 30-án tárgyalta azt meg. ÖStA HHStA Reichshofkanzlei, Protektorat, Fz. 1, fol. 149.

[21] Az újonnan megküldött tervezet most a magyar kancelláriára került. E példány megtalálható: MOL MKL Act. part. (A 93), n. 54, fol. 334.

lóját is felhasználva véleményezte.[22] Opiniójukban mindenekelőtt azt szögezték le, hogy a magyar püspökségek és a főkegyúri jog körüli helyzet súlyosságára való tekintettel elengedhetetlenül szükséges a püspöki kar összehívása: a hazai prelátusok gyűlésükön kérjék az uralkodót hathatós fellépésre, s szolgáltassanak megalapozott érveket a magyar érdekek védelméhez.[23] Az összes részletkérdést a konferencia elé utalták,[24] viszont a legfontosabbal, a római képviselet ügyével kivételt tettek. Erről a problémáról ugyanis már előzetesen véleményt nyilvánítottak.

A követ érdemi újításával kapcsolatban, vagyis hogy a *Datarián* egy közös, a birodalmi és magyar ügyeket egyaránt intéző, különféle jogosítványokkal felruházott tisztviselőt alkalmazzanak, kétkedésüknek adtak hangot, bár a magyar kancellár — ha az uralkodó úgy látná jónak — úgymond hajlandó lett volna ennek érdekében tárgyalásokat folytatni a birodalmi alkancellárral.[25] Helyette egy magyar képviselő kiküldését szorgalmazták, aki a problémák rendezéséig a császári követség munkatársaként tevékenykedhetne, és akinek Magyarországról finanszíroznák a működését. Küldetésének végeztével pedig a magyar egyház egészét képviselő ágenset kell alkalmazni, aki ugyan a követség alárendeltségében dolgozna, fizetéséről azonban a püspökök gondoskodnának, s akiktől az ágens így bizonyos mértékben függene is. Gonzaga eredeti elképzeléseit nemcsak abban módosították, hogy a magyar ügyek intézését külön kívánták választani a birodalmiakétól, hanem a téren is, hogy bár a magyar püspökkari ágens is monopóliumot kapott volna a hazai képviselet felügyeletére, a Rómába küldött királyi bemutató iratokban ennek említése, a hivatalos szöveg megváltoztatása a kancellária szerint nem célravezető.[26]

A konferencia szükségességéről a magyar egyház vezetése Lippayékkal egyező álláspontot képviselt.[27] Lósy Imre prímás III. Ferdinánd jóváhagyásával 1639. augusztus 26-án küldte ki az értekezletre szóló meghívókat eredetileg Pozsonyt megnevezve helyszínként:

Egyházi rendünk nem kevés ügyei, s leginkább azok, amelyek ő szent császári és királyi felsége, legkegyelmesebb urunk püspöki és érseki kinevezései, választásai és bemutatásai, valamint a pápai megerősítések kapcsán az Apostoli Szentszéknél tárgyalás alatt állnak, arra kényszerítenek bennünket, akik érseki és püspöki tisztet gyakorlunk, hogy tanácskozás és azok megvitatása érdekében, amelyek e téren és más dolgokban felvetődnek, egy helyen és időben összegyűl-

[22] MOL Prop et op. (A 33), prop. s.d., fol. 832–833.

[23] MOL Prop et op. (A 33), prop. s.d., fol. 832.

[24] MOL Prop et op. (A 33), prop. s.d., fol. 833.

[25] MOL Prop et op. (A 33), prop. s.d., fol. 832.

[26] MOL Prop et op. (A 33), prop. s.d., fol. 833. – A püspöki kar összehívásáról és javaslatainak magyar szempontok alapján történő újratárgyalásáról valószínűleg Gonzagát is értesítették. A követ 1639. aug. 20-ai jelentésében jelezte vissza, hogy megkapta az uralkodó aug. 4-i levelét „intorno alle chiese d'Vngaria." ÖStA HHStA St.abt., Rom, Dipl. Korr, Fz. 54, Konv. Gonzaga an Ferdinand III/1639, fol. 20.

[27] „Jakusith uram nem tudom ha megérkezik, az confirmatiók dolgában valamit kellene rendelnünk, mert nem jó sokára halasztanunk. Az én ágensem azt írja, hogy sokat agálván, még csak ott akadott meg az dolog, hogy az kiknek proventusok vagyon aliquid pendant, de nem az régi taxa szerint hanem pro rata status praesentis. Valami consiliumot kőlletnék az dologban tartanunk, ne haereret res is suspenso." Lósy Imre Lippay Györgyhöz, Pozsony, 1639. július 26. Prímási Levéltár (PL), Archivum Saeculare (AS), Acta radicalia, capsa X, No. 196, 61. cs., 72–73. fol.

jünk. Erre a legszentebb császári és királyi felség is kegyelmesen kért bennünket. Ezért — hogy a többiek számára is a tanácskozás ideje és helye mihamarabb ismert legyen — néhány közelben lakó prelátus tanácsát kikérve, gyűlésünk kezdetét Pozsonyba, az elközelgő szeptember hó 25. napjára rendeltem. Főtisztelendőségedet tehát komolyan, állhatatosan és atyailag arra kérem, buzdítom és intem, sőt prímási tekintélyemmel előírom és meghagyom, hogy a mondott helyen és időben minden egyéb ügyét félretéve feltétlenül jelenjék meg. Hiszen mindazok, amelyekről tanácskoznunk kell, az egész magyar egyház helyzetét és szükségeit, sőt a királyi tekintély és méltóság ismérveit érintik."[28]

A prímási felszólításnak hat főpap tett eleget. Thelegdy János kalocsai érsek és nyitrai adminisztrátor, az előkészítésben részt vevő Lippay kancellár, továbbá Draskovich György győri, Simándy István erdélyi, Böythe Miklós szerémi és Püsky János csanádi püspök.[29] A földrajzi távolság magyarázza Vinkovich Benedek zágrábi, Hosszútóthy László szepesi prépost, váradi, Marnavich Tamás boszniai s a zenggi ordinárius távolmaradását. A délvidéki címek olasz, német, bosnyák stb. származású birtokosai rendszerint nem vettek részt a magyar egyház életében, így Giuseppe Caccavelli ansariai, Giovanni Crisostomo de Santa Petronilla rosoni, Michael a Chumberg (Chunar) novi, Pavel Posilovich scardonai, Nikolaus Mrau svidnici, Martino di Angelo Lusitano cattarói püspök távolléte magától értetődő. Ugyanez mondható Bielavich György tinini és Levakovich Ráfael szendrői püspökről is, jóllehet ők korábban megjelentek az esztergomi egyháztartomány 1638. évi zsinatán.[30] Pécs júliustól novemberig üresedésben volt.[31] Egyedül a korábban Rómában tárgyaló és az ügyben magát igencsak exponáló Jakusith hiányzása feltűnő, ő furcsa mód épp ekkor utazott királyi megbízásból Felső-Magyarországra.[32]

II. A konferencia napirendi pontjai

A konferenciáról jegyzőkönyv nem maradt fenn, így nem rekonstruálható, hogy a résztvevők közül ki milyen álláspontot képviselt, bár az érdekazonosság miatt jelentős véleménykülönbség aligha tételezhető fel. Az elhangzottakat a négy-

[28] Lósy Imre Böythe Miklós vasvári prépost, szerémi püspökhöz. Esztergomi Főszékeskáptalan Magánlevéltára, Capsae ecclesiasticorum, caps. 14, fasc. 4, n. 7. – A zágrábi ordináriushoz intézett meghívó kiadva: Arkiv za povjestnicu X, 184–185, n. 25.

[29] A határozatokkal az uralkodónak küldött kísérőlevél aláírásai alapján. Ennek eredetije: Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, Kézirattár, Jesuitica (118), vol. A 35/II. A levelet említi, s a küldők nevét hozza: *Szabó Flóris*: A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kéziratkatalógusa, Budapest 1981, 128. – Másolatát Molnár Antalnak köszönöm.

[30] *Péterffy*: Sacra ConciliaII, 375.

[31] Lásd Lósy levelét III. Ferdinándhoz, Nagyszombat 1639. júl. 27. MOL MKL Litterae archiepiscoporum (A 30), n. 99/1639, ill. MOL Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, Collationes ecclesiasticae (E 229), vol. 1, fol. 434–435. Az ekkor már szokatlanul hosszú üresedést az magyarázza, hogy Pécsre, valószínűleg mint Rómával könnyebben megerősíttethető püspökségre Püsky János csanádi püspök is igényt tartott. Lósy Imre Lippay Györgyhöz, Nagyszombat 1639 aug. 5. PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 9. cs, 139. fol.

[32] Lásd Gaspare Mattei nuncius alább idézendő aug. 6-ai jelentését. – Augusztus közepén már az erdélyi állapotokról informálja az udvart. Bécs szept. 1-ei válaszában a Homonnai Drugeth János és Csáky István közötti ellentétek elsimításával is megbízta. MOL MKL Conc. exp. (A 35), n. 263/1639.

napi tárgyalás után elfogadott s az uralkodóhoz intézett terjedelmes felterjesztésből, voltaképpen az ülés határozataiból ismerhetjük meg.[33] A határozatok jórészt a császári követ fentebb vázolt tudósításaira hivatkoznak, és annak elképzeléseire reflektálnak. Az előterjesztéseket tehát gyakorlatilag ismertnek tekinthetjük, s következtethetünk az előterjesztő személyére a követi jelentéseket a kancellárián kivonatoló Lippay György egri püspök, kancellár személyében. A római híreket hozó (igaz a konferenciáról hiányzó) Jakusith veszprémi püspök, s az értekezleten elnöklő Lósy prímás mellett ő az események fő mozgatója.

A püspökök néhány, a problémák gyökerére rávilágító kijelentéssel vezetik be felterjesztésüket. Mindenekelőtt leszögezik, hogy a mohácsi csata és a protestantizmus elterjedése nyomán megroppant katolicizmus restaurációjának két fő akadálya van.

Az egyik, hogy „a királyi főkegyuraság, amely a magyar egyházat a nép megtérésétől kezdve létrehozta és megalapította, bizonyos részeiben megingott. Nélküle az egyház aligha létezhetett volna kezdettől fogva, így hajdani állapotába visszaállítani és megtartani csak ennek segítségével remélhető".

A másik akadály az egyházi javak és jövedelmek pusztulása és elvesztése, amelyek híján „az ifjúság nevelését az egyház szolgálatára, iskolák emelését, templomok helyreállítását és más hasonló dolgokat a legkevésbé sem lehet előmozdítani"[34]

A püspökök, mivel úgy látták, hogy a szentszéki tisztviselőknél újabban eluralkodó felfogás mind a főkegyúri jogot, mind a hazai egyházi bevételeket veszélyezteti, az eddiginél hatékonyabb uralkodói fellépést tartottak szükségesnek. Ennek támogatására felterjesztésükben részletesen szóltak a főkegyúri jogról és a magyar egyházat a Kúrián megillető kedvezményekről, valamint érdekeik érvényesítésének akadályairól. Azaz — a kancellária eredeti elképzelésével ellentétben — a császári követ javaslataira reflektálva a római képviselet hatékonyságának növeléséről.

1. A főkegyúri jog

A püspökkari értekezleten az egyes püspökségek körüli problémákat tételesen igyekeztek tisztázni.[35] A püspökök felterjesztésükben Ansaria és Novi létezését igazolandó, Miraeus és Beierlink közkézen forgó egyházmegye katalógusait idézik, valamint Mária királynő 1384. évi és Zsigmond két (1405. és 1425. évi) dekrétumára hivatkoznak. A pápa szabad adományozási jogának cáfolatára I. (Nagy) Lajos és az említett uralkodók okleveleinek méltóságsoraiból állítják össze az ott szereplő püspöki címek sorozatát.[36] Az uralkodói kinevezési jognak a Szent-

[33] Scriptura, quam domini regni Hungariae praelati ex conventu suo Tirnauiae in curia archiepiscopali die 25 Septembris ac sequentibus diebus anno domini 1639 celebrato suae maiestati Caesareo regiaeque transmiserunt Viennam per reverendissimos Georgium Draskouit Iauriensem et Ioannem Püski Csanadensem. PL Archivum Ecclesiasticum Vetus (AEV), n. 204, fol. 22–33. (A cím Lósy prímás s.k. hátirata.) – Egy másik, az arengaszerű bevezetés valamint az ansariai és novi püspökségek létezésére vonatkozó fejtegetés nélküli, egykorú másolata: MOL MKL Act. part. (A 93), n. 54, fol. 311–317.

[34] PL AEV n. 204, fol. 22.

[35] PL AEV n. 204, fol. 23–25.

[36] Meglepően hiányosan. A szorosabban vett magyarországi püspökségek mellett (ideértve a szerémit is) a spalatói és zárai érsekséget, majd a tinini, novi, traui, sebenicoi, phariai, macarscai,

szék által történt elismerésére számos közelmúltbeli példát hoznak. Tininre Iványi János, Boszniára Ergelich Ferenc, Thelegdy János és Marnavich Tomkó János, Rosonra Zalatnaky György korabeli pápai megerősítését citálják.[37] Számos példát azonban egyáltalán nem említenek.[38] A főpapok kitérnek Erdély kérdésére is, s rövid történeti áttekintés kíséretében leszögezik, hogy a török függőség és a protestáns uralom ellenére az ország a magyar korona integer része. Hasonló álláspontra jutnak a hódoltsági és délvidéki egyházmegyékkel kapcsolatban is: „Ugyanis jóllehet a mostoha idők az országokat és tartományokat a magyar koronától nagyobbrészt a török és mások megszállása alá juttatta, mindazáltal tény, hogy felségtek ezen országoknak most is kétségbevonhatatlanul királya. Mivel pedig régebben is ezen országok említett püspökségeinek adományozási joga a királyhoz tartozott, úgy napnál világosabb, hogy most is felségtekhez tartozik, s hogy ez a jog töretlen." A püspöki kar szerint nem engedhető meg, hogy a pápa az úgynevezett felszentelésre történő *electión* (vagyis gyakorlatilag a királyi kinevezés egyházi megerősítésén) kívül a személy kiválasztásában bármi jogosultságot nyerjen, „ha nem akarjuk, hogy a püspökségek nemcsak hogy eljelentéktelenedjenek, hanem egyenesen meg is semmisüljenek Magyarországon, mit Isten ne adjon" — írják. Mindemellett hangsúlyozzák, hogy az országgyűlésen csak az uralkodó által kinevezett főpapoknak van szavazati joguk, s részletesen idézik a Szentszék befolyását a hazai javadalmak adományozásában visszaszorító késő középkori törvényeket.[39] III. Ferdinándot felszólítják, hogy a magyar koronához tartozó összes érsekségre és püspökségre tartsa fenn jogigényét, még azok esetében is, amelyek velencei és raguzai uralom alatt állnak, bár ezek esetében elismerik, hogy a nehézségek egykönnyen nem hidalhatók át.[40]

A konferencia főkegyúri jogra vonatkozó fejtegetéseinek fontosabb elemei az eddigi kutatások nyomán már ismertek voltak, s gyakorlatilag Pázmány 1635-ben papírra vetett két értekezésén alapultak. Ezek egyikét mellékelték is a konferencia határozataihoz.[41] A püspökök tehát felterjesztésükben nem szolgáltattak új érvet a királyi jogok érvényesítéséhez. Az elhangzottak jelentősége abban áll, hogy a magyar egyház vezetése most először állt ki egy kiélezett helyzetben testületileg és határozatilag az egyházi javadalmak betöltésében Róma felfogásával ellentétes hazai álláspont mellett. Méghozzá nem egy alkalmi tanácskozás során, hanem

scardonai, korbáviai, valamint a zenggi és boszniai püspökségeket említik. (Rosonról külön szólnak.) A magyar igények teljesebb felsorolása 1619-ből Lépes Bálint nyitrai püspök, kancellár összeállításában: Archivio storico della Sacra Congregazione per l'Evangelizzazione dei Popoli (o de Propaganda Fide), Scritture, Dalmazia, Miscellanea, vol. 3, fol. 135^{rv}. Ezzel gyakorlatilag megegyezik (csupán Svidnicet hagyja el) Levakovich Ráfael 1645. évi kimutatása. Ez utóbbit lásd *Fraknói*: Oklevéltár, 205–206, n. 157.

[37] Talán Zalatnaky kivételével helyesen. Vö. Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi *IV*, ed. *Gauchat, Patritius*: Monasterii 1935 (HC IV), 337. 119. 297.

[38] Vélhetően mert külföldiek voltak, mint például Requesenz rosoni, Montopoli ansariai, Strasser tinini (Temnensis) püspökök, s az idegeneknek történő — mint azt az alábbiakban látni fogjuk — címadományozásokat ellenezték.

[39] 1495/III. tc. és 1514/LXV. tc.

[40] Ez utóbbi PL AEV n. 204, fol. 26–27.

[41] PL AEV n. 204, fol. 30–32. Kiadva: PÖL II, 565–568, n. 945. (1635. április 10.) – Valószínűleg Pázmány másik, 1635. jún. 16-án írt értekezését (PÖL II, 589–592, n. 960.) küldték meg februárban Gonzagának. Lásd fentebb a 16. j-t.

egy az államhatalom által támogatott, s prímási tekintéllyel, kötelező érvénnyel összehívott értekezlet keretében. Jóllehet a püspöki karoknak ekkoriban semmilyen egyházjogi hatáskörük nem volt (ez csak a legújabb jogfejlődés eredménye)[42], a konferencia összeülése — mint látni fogjuk — minden eddiginél nagyobb figyelmet keltett a Kúriánál.

Ami lényeges újításként mégis kiemelhető, az nem a konferencia határozataiban, hanem az azokhoz mellékelt, imént említett 1635. évi Pázmány-diskurzusban eszközölt változtatásban érhető tetten. Míg a bíboros a királyi kegyúri jogokat védő írását azzal zárta le, hogy gondolatait a magyar kiváltságokról Rómában másként vélekedők ellenében vetette papírra, ám „sine ullo derogamine auctoritatis pontificiae", vagyis „a pápai tekintély bármely sérelme nélkül",[43] a konferencia felterjesztéséhez csatolt másolatból ezt törölték. Helyére a magyar püspökök azon nézetük kifejtését illesztették, amely szerint a pápának az érvényes püspökszenteléshez adandó megerősítési joga hazai téren valójában a magyar királyoknak az Apostoli Szék irányában mutatott különös tiszteletén alapul. A hajdani uralkodók ugyanis — írják — az Ősegyház azon gyakorlatát is foganatosíthatták volna, hogy a királyi választás után az ország püspökeit metropolitájuk szentelje fel két püspök közreműködésével; mégis a királyi választásnak a felszentelést lehetővé tévő megerősítését Róma legszentebb főpapjára ruházták át, és számára rezerválták, jóllehet az Ősegyház gyakorlatát [...] a magyarság megtérésének kezdetétől a Szentszék beleegyezésével bevezethették volna."[44]

E korai-episzkopalista tétel felállításában egy olyan jellegű, Rómától függetlenedő nemzeti egyház megteremtésének elméleti lehetősége fogalmazódik meg, amelyhez hasonlót a korszakban kiváltképp a francia katolicizmus gallikán mozgalmaiban érhetünk tetten.[45] Az egyház feletti uralkodói jogosítványok ilyen túlzó formában történő kánonjogi megalapozása pedig egyedülállónak tűnik, hiszen a magyar püspökök egyenesen azt állítják, hogy az *institutio canonica* eredendően a világi uralkodónak mint egyházszervezőnek a jogosítványa, s ezt Róma — legalábbis magyar viszonylatban — csak királyi kedvezmény nyomán gyakorolja. Azt az évszázados historiográfiai vitát, amely a királyi főkegyuraság kánonjogi realitását firtatja, most is meddő vállalkozás lenne bármilyen állásfoglalással lezárni.[46] Annyit azonban feltétlenül le kell szögezni, hogy az 1639. évi püspökkari konfe-

[42] Vö. *Erdő Péter*: A püspöki kar szerepe a modern államban, Vigilia 63 (1998) 2–8.

[43] PÖL II, 568.

[44] PL AEV n. 204, fol. 30.

[45] Vö. *Venard, Marc*: Ultramontaine or Gallican? The French episcopate at the end of the sixteenth century, The Jurist 52 (1992) 142–161. – A birodalmi egyháznak a Kúriával kapcsolatos számos alkalmi problémájára ekkor még kevésbé volt jellemző az ideologikus háttér. (Vö. *Vigener, Frizt:* Gallikanismus und episkopalistische Strömungen im deutschen Katholizismus zwischen Trientinum und Vaticanum. Studien zur Geschichte der Lehre von dem Universalepiskopat und der Unfehlbarkeit des Papstes, Historische Zeitschrift 111 [1913] 494–581; *A., Franzen*: Eine Krise der Deutschen Kirche im 17. Jahrhundert?, Römische Quartalschrift 49 [1954] 56–111.) Inkább csak alkalmi problémák vetődtek fel. (Vö. *Tüchle, Hermann:* Die Wiener Karfreitagskommunion von 1630. Zugleich ein Beitrag zum Früh-Episkopalismus, Festschrift Franz Loidl I [hrsg. v. Viktor Fiedler], Wien 1970, 396–412.)

[46] Ennek legújabb áttekintése a korábbi szakirodalom felsorolásával: *Erdő Péter*: A pápaság és a magyar királyság Zsigmond király idején (1387–1437), Magyarország és a Szentszék kapcsolatának 1000 éve (szerk. Zombori István), Budapest 1996, 83–95.

rencia egy a késő középkortól folyamatos történeti hagyomány alapján minden eddig ismertnél túlzóbb formában védelmezte a Szentszék ellenében az uralkodói kiváltságokat.

A miértre némileg könnyebb választ találni. Már Pázmány kezdte felismerni, 1639-re pedig teljesen világossá vált a magyar egyház vezetése számára, hogy a késve megindult hazai katolikus restauráció sikeres véghezvitelében érdemben nem Rómára, hanem elsősorban a Habsburg-államhatalomra támaszkodhat. Miként az értekezlet határozatainak bevezetője leszögezi, a kellő mértékű állami beavatkozás — a rendi dualizmus viszonyai között — csupán az uralkodó egyházi jogosítványait megtestesítő főkegyúri jog integritásának fenntartása révén volt lehetséges. Hiszen így — fűzhetjük tovább a gondolatmenetet — minden olyan egyházszervezési aktus, amely a királyi főkegyúri jog megkerülésével zajlik, a magyar közjog alapján törvénytelen és megszüntethető: jelesül a protestáns egyházak püspökeikkel és egyházkerületeikkel együtt.[47] Vagyis a Róma primátusát elutasító protestantizmus a törvények és az államhatalom alól már nem vonhatja ki magát. Az országgyűlési és királyi tanácsbeli szavazatok gyarapítása (valamint a töröktől, Velencétől és Raguzától való majdani visszaszerzés reménye) mellett a főkegyúri jog csorbítatlanságára való törekvés magyarázza a délvidéki püspöki címek fenntartásához való ragaszkodást is.

Mindazáltal a magyar főpapok tisztában voltak azzal, hogy egy esetleges szakítás a Szentszékkel kivédhetetlen fegyvert adna a hazai protestánsok kezébe, így egyházjogi fejtegetésük elsősorban a Rómára történő nyomásgyakorlás eszközének tekinthető. A főkegyúri jog abszolutizálásából következő önálló püspökszentelések lehetőségét csak később fogalmazták meg nyíltan,[48] az egyházmegyék kormányzásának királyi kinevezés utáni azonnali átvételére — ezt Róma többször kifogásolta — a kánonjogban is elégséges magyarázatot véltek találni.[49] A magyar püspökök a főkegyúri jogra vonatkozó fejtegetésüket 1639-ben, mint látni fogjuk, még csak áttételesen hozták a Szentszék tudomására, hiszen annak esetleges segítségét a problémák ellenére is biztosítani kívánták az ország és önmaguk számára.

2. Annáták, taxák, illetékek

Az értekezlet másik fő napirendi pontja a pápai bullák kiállításáért a középkor óta fizetendő díj, az annáta elengedésének kérdése volt. Jelen esetben a konzisztóriumon odaítélt javadalomért fizetendő úgynevezett *servitia communia*, amely a javadalom egyéves bevételével volt egyenértékű, fele a pápát, fele a bíbo-

[47] Ennek egy konkrét példáját 1644-ből lásd PL AEV Acta Religionaria, n. 1772/3–4, fol. 249–271.

[48] Vö. Jakusith György levelét Francesco Barberinihez, Róma s.d. (1645. február–március körül), kiadva *Galla*: Harminckilenc Pázmány-levél, 78*–80*, n. 107.

[49] Ezért 1639-ben feleslegesnek is tartották e kérdés bolygatását: „legelsőben de usu iurisdictionis nostrae, mellyet usurpálunk mihelen Őfelsége conferálja az püspökségeket: és ebben jól considerálja kegyelmed, hogy semmi quaestiót ne kellessék moveálnunk, mert ebben etiam sacros canones habemus faventes ob necessitates ecclesiarum, igen messzi lévén Romatul." Lósy Lippayhoz, Nagyszombat 1640. jan. 3. PL AS Act. rad., caps. X, 9. cs., 279–282. fol. – Az esztergomi érsek nézetét már 1637-ben tudatta Rómával. Lásd Lósy levelét Malatesta Baglioni bécsi pápai nunciushoz, Nagyszombat, 1637. máj. 15. ASV Arch. Nunz. Vienna, Proc., n. 64.

rosi kollégiumot illette meg. Az iratokat kibocsátó tisztviselők taxája *servitia minuta* néven az éves jövedelem 3,5%-a volt.[50] Mindezen felül az egyes tételelekért (kérvények, különféle fogalmazványok, tisztázatok, ólompecsét stb.) külön kellett fizetni.[51] Az annáta mértékétől függött az ügyintéző (*agens/sollicitator*) díjazása, valamint az ügyet a konzisztórium elé terjesztő bíboros-protektornak és hivatalának járó illeték, az *propina*. Bár ez utóbbi eltörlése érdekében korábban magyar részről számos eredménytelen lépés történt, a konferencián erről nem, hanem csak a legnagyobb tételről,[52] a *servitia communiáról* esett szó. A Szentszék ugyanis biztosított lehetőséget arra, hogy indokolt esetben ennek megfizetését mellőzzék, ilyenkor az iratokat rendhagyó eljárással (*per viam secretam*) állították ki.[53]

A püspökök a problémát az uralkodó számára szintén történeti visszatekintés keretében világították meg.[54] Felterjesztésükben hosszasan taglalják a Mohács utáni zavaros helyzetet, a Habsburg- és Szapolyai-párt küzdelmeit. Ezek következményének tulajdonítják, hogy a csatában elesettek helyére kinevezett főpapok a megfelelő háttér: székhelyük és javaik hiányában a Kúriánál bulláik megszerzését nem tudták elintéztetni. Következésképp felszentelésükre nem került sor, így „az egyház és a lelkek nagy kárára a papszenteléseket és a püspöki funkciókat, miközben az egyház szolgáinak és papjainak száma napról napra csökkent, a legkevésbé sem tudták elvégezni, s míg a vallás pusztulásnak indult, az eretnekség egyre inkább erőre kapott."[55] A felsorolt (politika- és eszmetörténetileg kissé leegyszerűsített) problémák orvoslását az 1548/IX. és az 1550/XIV. tc.-nek tulajdonítják, amelyek előírták az uralkodónak, hogy a Szentszéknél tegyen lépéseket a magyar ügyek *gratis* intézésére. (A két törvény szövegét szintén mellékelték.)[56] A konferencia szerint a Szentszék — tekintettel a magyarországi egyházi viszonyokra — megadta a kedvezményt, s ezzel a hazai főpapok azóta is folyamatosan élnek. Erélyes uralkodói fellépést sürgetnek tehát néhány szentszéki tisztviselő magyar érdekekkel ellentétes törekvéseivel szemben. Leszögezik, hogy a kedvezmény megadása óta a magyar egyház helyzete nem lett kedvezőbb, a főpapok csekély jövedelmüket „a haza védelmére, növendékek tartására, iskolák emelésére, katonák fizetésére és egyéb közfeladatokra fordítják, olyannyira, hogy az ezenfelül megmaradt rész alig fedezi mindennapi megélhetésük szükségleteit."[57]

A püspöki karnak azon felfogása, amely a magyar egyház évszázados és szerzett jogának tekinti a római ügyintézés díjmentességét, nem állja ki a történeti kritika próbáját. A jogigény valószínűsíthető alapja az 1550. július 4-én kiadott konzisztoriális dekrétum. Ez azonban csak hét teljesen vagy részben hódoltsági egyházmegye számára, s egyszeri alkalomra biztosított kedvezményt.[58] A taxa

[50] LThK[3], I 696.

[51] A számos apróságért járó díjak tételenkénti részletezése 1616-ból: PL AEV n. 170.

[52] Ezek egyházmegyénkénti összege: *Fraknói*: Oklevéltár, 200–201, n. 156.

[53] *del Re, Niccol*: La Curia Romana (Sussidi Eruditi 23), Roma 1970, 288.

[54] PL AEV n. 204, fol. 28–29.

[55] PL AEV n. 204, fol. 28.

[56] Ezek nyomtatásban: Magyar Törvénytár. 1526–1608. évi törvényczikkek, kiad. Márkus Dezső–Kolosvári Sándor–Óvári Kelemen, Budapest 1899, 224–227 és 262–265.

[57] PL AEV n. 204, fol. 28–29.

[58] Szövegét lásd *Fraknói*: Oklevéltár, 101–102, n. 79.

megfizetése alóli felmentés megadását esetről esetre kérelmezték, s az 1620-as évek második feléig a kisebb-nagyobb zökkenők ellenére nem is hiába.[59] A főkegyúri jog miatti viták által nem érintett püspökségek kánoni betöltésének, vagyis a pápai megerősítések esetenkénti elhúzódását, illetve elmaradását az illetékfizetés alóli alkalmankénti felmentések folyamatos kiváltságként értelmezése és az ekörüli huzavonák okozták. A konferencia ez ügyben hozott állásfoglalása ugyan egy szerzett jog elismertetésére tett évtizedes lépések[60] egyik fontos állomásának tekinthető, ezt a hazai felfogást azonban a Kúriánál sem ekkor, sem a későbbiekben nem tudták érvényre juttatni, bár olykor és a század második felétől ismét egyre rendszeresebben sikerült — más nemzeti egyházakkal együtt — kedvezményeket kieszközölni.[61]

Miként a magyar egyháznak a királyi főkegyuraság érvényesítése érdekében tapasztalható jogvédő magatartását elsősorban az magyarázta, hogy a protestantizmus elleni küzdelemben a közeli Bécsben hatékonyabb támaszt láttak, mint a távoli Rómában, az annáták körül folytatott jogszerző törekvéseket szintén koncepcionális okokkal magyarázhatjuk. A hazai egyházi hierarchia saját fizetésképtelenségének kodifikációjával igyekezett biztosítani, hogy ne neki kelljen hozzájárulnia a Kúria működtetéséhez, hanem Róma támogassa a katolikus reform intézményi hátterének fejlesztését, valamint a török elleni védelmi rendszer fenntartását. A magyar klérus nem azért nem akart egyáltalán nem fizetni, mert nem lett volna képes megadni a szóban forgó összegeket, hanem mert így szárnyaszegetté vált volna a Szentszék anyagi segítségére irányuló felfokozott igénye.[62] A magyar püspökök ebbéli törekvését mi sem mutatja jobban, mint Lósy prímásnak a konferenciát követő időszakban Rómába küldött levelei. Ezekben a Szentszéket feltétlen hűségéről biztosítja, az oszmán veszély nagyságát ecsetelve állhatatosan kéri a török elleni fellépésre, s a problémákat csak mellékesen érinti.[63]

---

[59] Lásd pl. Pázmány levelét Franz Dietrichstein és Maffeo Barberini bíborosokhoz, Pozsony 1617. jan. 14–15. PÖL I, 94–95, n. 55–56; Dietrichstein levelét római auditorához, Pier-Francesco Paolihoz, Bécs, 1633. aug. 20., és Pázmányhoz uo., 1634. április 29. Archivio di Stato Roma, Archivio Sforza–Cesarini, parte I, busta 228 [ord. cron.], ill. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Egyetemi Könyvtár, Kézirattár, Collectio Prayana, tom. 32, n. 83.

[60] A magyar prelátusok első ismert közös kérvénye a pápához a díjmentesség érdekében: s.l., s.d. (valószínűleg az 1620-as évek vége), BAV Barb. Lat., vol. 6905, 16r–17v. – Pázmány 1632. évi római követségekor szintén tett lépéseket az annáták elengedése érdekében: PÖL II, 301–302, n. 747.

[61] Az 1658. szept. 9-én kiadott, érdemi könnyítést hozó konzisztoriális dekrétum alapján. Erre lásd Pietro Giacomo Larzona-Favilla levelét Harrach prágai érsek, bíboros-protektorhoz, Róma, 1660. márc. 26. ÖStA Allgemeines Verwaltungsarchiv (AVA), Gräflich Harrach'sches Familienarchiv, Kardinal Ernst Adalbert, Korrespondenz, Kart. 145 [ord. alph.]. – Az annáták kérdése nem csak a hazai katolicizmusnak okozott gondot, az 1658. évi konzisztoriális dekrétum egy évszázados problémát igyekezett rendezni, hiszen már a trienti zsinaton széles körű vita folyt eme kúriai adónemről: *Ganzer, Klaus:* Das Konzil von Trient und die Annaten, Römische Kurie, Kirchliche Finanzen, Vatikanisches Archiv. Studien zu Ehren von Hermann Hoberg I (Miscellanea Historiae Pontificiae 45), Rom 1979, 215–247.

[62] Ennek szép példája Lippay ekkortájt írt egri ad limina jelentése, amelyben óriási összeget, 8000 aranyat kért a pápától a magyarországi katolicizmus támogatására. Egri Főegyházmegyei Levéltár (EFL), Egri Érseki Egyházi Levéltár, 173. cs., n. 1056.

[63] Levelei Francesco Barberinihez, Nagyszombat, 1639. nov. 12 és 1640. jan. 1. (BAV Barb. Lat., vol. 6894, fol. 22r–23v és 25rv; 28rv); és Girolamo Colonna bíboroshoz, Nagyszombat, 1640. jan. 1. (Biblioteca Statale Santa Scolastica [Subiaco], Archivio Colonna, Carteggio Girolamo I, n.

3. A római képviselet megszervezése

Amint arról már korábban szó volt, a császári követ, Scipione Gonzaga a problémák megoldásának kulcsát egy hatékonyabb római ügyintézési mechanizmus kialakításában látta. A magyar prelátusok teljes mértékben osztották ezt az álláspontot. Elképzeléseik főbb pontjai — a megfelelő adminisztráció kiépítése és a képviselet egypólusúvá tétele — lényegüket tekintve egybevágtak, a helyzet rendezését ugyanakkor más-más úton látták megvalósíthatónak.[64]

A püspökök részletesen illusztrálják a szervezetlenség káros következményeit. Elsősorban a Habsburg-uralkodók által a hazai címzetes püspökségek élére kinevezett idegen származású szerzeteseket kárhoztatják. Ők ugyanis mihelyt a Kúrián bármilyen, a címükkel kapcsolatos nehézséggel találkoztak, lemondtak királyi kinevezésükről, s ugyanezt vagy esetleg más titulust a pápa szabad adományozásából (*libera collatio*) fogadták el, sőt olykor a Szentszék a lemondással megüresedett püspökséget más személynek adta. Ez azután már jogalapot adott a királyi kegyuraság kétségbevonásához.

A konferencia által vázolt eljárásra csupán egy konkrét példa ismeretes. Az 1637-ben az ansariai címre — egyébként Gonzaga közbenjárásával — kinevezett nápolyi karmelita, Giuseppe Caccavelli igyekezett a Kúriánál karrierjét ekképpen előmozdítani.[65] A megelőző évtizedekben mások a felmerülő nehézségek láttán Bécstől kértek újabb címet.[66]

Ebben a pontban egyébként az uralkodónak címzett burkolt kritikáról lehet szó, hiszen a hazai klérus ellenérzésekkel fogadta idegenek ilyen módon történő jutalmazását,[67] s ezt a gyakorlatot az 1638. évi esztergomi tartományi zsinat is rosszallotta.[68] A magyar egyház vezetése, miközben Rómával szemben hathatósan védelmezte a címzetes püspökségek létjogosultságát, a császári udvarban is igyekezett e titulusokat — módjával — a hazai katolicizmus érdekének megfelelően hasznosítani.[69]

389/1640.) – A Szentszék török elleni mozgósítására irányuló törekvésekbe Esterházy Miklós nádor is bekapcsolódott. Lásd a bécsi nunciusokhoz Lakompakról, 1639. júl. 21-én, és Kismartonból 1639. dec. 12-én írt leveleit, valamint a nunciusok júl. 20-ai és dec. 24-ei jelentéseit. BAV Barb. Lat., vol. 7014, fol. 33^{r}–35^{v}; vol. 7038, fol. 85^{v} és 91^{r}. – E téren a prímás és nádor összehangolt akciójáról volt szó. Lásd Gaspare Mattei bécsi nuncius jelentését Francesco Barberini bíboros-államtitkárhoz, Bécs, 1640. jan. 14. BAV Barb. Lat. vol. 7028, fol. 9^{r}.

[64] PL AEV n. 204, fol. 26–28.

[65] Gonzaga III. Ferdinándhoz, Róma 1639. ápr. 2. ÖStA HHStA St.abt., Rom, Dipl. Korr., Fz. 54, Konv. Gonzaga an Ferdinand III./1639, 2 Apr. Kiadva *Fraknói*: Oklevéltár, 196–197, n. 154.

[66] Extrém példaként a ferences Henricus Fastroyer, császári tábori vikárius említhető, aki 1623–1630 között egymásután 6 (!) püspökségre (Arbensis, Stagnensis, Corbaviensis, Tribunicensis, Novensis, Samandriensis) nyert Bécsben kinevezést, s ezek közül a korbáviait 1638-ban ismét sürgette Rómában, hasztalanul.

[67] „Az tinnini püspökséget más idegen franciscánus barátnak adták, nem tudom micsoda correspondentiák ígéretivel ámította el őket, hogy szerez Boszniában. Ezt nyertük vele, hogy ki adtunk Cardinál Uram ő nagysága commendatióin az püspökségek állapatjában, hiszem Istent hogy ezen az ajtón többen is mennek ki ez napokban az mi beneficiumink közül." Lippay György veszprémi püspök, kancellár Esterházy Miklós nádorhoz, Regensburg, 1636 szeptember 14. MOL Esterházy cs. lt. (P 108), Repositorium 71, vol. 452, n. 67.

[68] Cap. IX, 2. *Péterffy*: Sacra Concilia II, 370.

[69] Nem csak az uralkodónál, hanem a döntéseket valójában sokszor meghozó Titkos Tanácsnál is lépéseket tettek magyar származású jelöltek kineveztetésére. Erre példa Lósy levele Maximilian

A prelátusok további kifogása az volt, hogy a különféle ügyintézők nem fordítottak kellő figyelmet a pápai bullák tartalmára, s azok kibocsátására az uralkodói kinevezés említése nélkül került sor, igazolhatatlanná téve azt a jövőre nézve.[70] Súlyosbította a helyzetet a bécsi pápai nunciusoknak azon törekvése, hogy a Szentszék és a magyar egyház érintkezését mindkét irányban monopolizálni kívánták. Mint olvashatjuk, a pápai követek a püspök alkalmasságáról és egyházmegyéje állapotáról a hivatalukban készített kihallgatási jegyzőkönyveket a közelmúltban már át sem adták a jelöltnek, hogy az legalább maga irányíthassa a római procedúrát. Ezzel szemben a nunciusok az iratokat saját embereiknek küldték el Rómába, akik a minél magasabb illetékek kirovásában voltak érdekeltek, hiszen ennek mértékétől függött ügyintézői részesedésük. Következésképp a magyarországi püspököket hatalmas költségekbe verték, s azok mindeközben sokszor azt sem tudták, hogy dolgaik valójában hol tartanak.[71]

Az elhangzottak jogosságát néhány egyéb forrás is alátámasztja. 1629-ben például Lósy váradi püspökségének ügye Carlo Caraffa nuncius római megbízottjának hanyagsága miatt állt.[72] 1638-ban az akkori nuncius Cseh János processzusát a püspök kérelmeinek kíséretében egyenesen római ágensének, Fabroni apátnak küldte el és rábízta a teljes ügymenetet.[73] Francesco Tinti, a nunciatúra *uditoréja* pedig arra hívta fel még 1637 májusában az újonnan kinevezett esztergomi érsek figyelmét, hogy a bécsi nuncius joghatósága alá tartozó főpapok szokása szerint pápai megerősítésének kieszközlését a nunciatúrával intéztesse, s egyben fel is ajánlotta ebbéli szolgálatait.[74]

Míg Lósy a legkevésbé sem volt megelégedve a nunciatúrai tisztviselő működésével, és 1638-tól külön római ágenst alkalmazott a nápolyi származású Pietro Giacomo Favilla személyében,[75] Lippay kancellár a szolgálati idejét letöltő és Rómába végleg visszatérő Tintit favorizálta.[76] Feltehetően a kancellária éppen e

---

Trauttmansdorffhoz, Nagyszombat, 1640. jún. 9. ÖStA AVA Familienarchiv Trauttmansdorff, I [Alte Reihe], sub litt. Ff, fasc. 2, n. 4 (Bischöfe 1622–1640), fol. 55–56 [Kart. 137]. – E törekvésre további példa a novi és tinini címek alább említendő cseréje is.

[70] A megfelelő szövegű bullák felmutatásával valóban igazolhatták volna a jogigényeket, ugyanakkor a Kúrián a megerősítések előtt rendszerint a konzisztóriumokon készült pár soros jegyzőkönyveket vizsgálták át, s sokszor ezek sem említik királyi nomináció tényét. Lásd pl. ASV Archivio Concistoriale, Congregatio Consistorialis, Acta, vol. 1640–1643, fol. 905^{rv}. – Olykor magyar részről is a konzisztoriális aktákat használták fel: Uo., vol. 1622–1626, fol. 100^{rv}.

[71] PL AEV n. 204, fol. 26–28.

[72] Lósy sürgető kérvényére az akkori két bíboros-protektor, Ludovico Ludovisi és Franz Dietrichstein auditorai csak hosszas keresgélés után akadtak rá az ügyet elfektető és Román kívül tartózkodó Antonio Bisciára. Lásd Jacomo Olivieri leveleit Franz Diterichsteinhez, Róma 1629. jún. 21., júl. 9., szept. 8., Moravsky Zemsky Archiv, Rodiny Archiv Dietrischstejnù, kart. č. 438, s.f.

[73] Malatesta Baglioni bécsi nuncius jelentése Francesco Barberini bíboros-államtitkárhoz, 1638. febr. 12. BAV Barb. Lat., vol. 6896, fol. 37^{v} (ciffre).

[74] Levele Lósy Imréhez, Bécs, 1637. május 3. PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 8. cs., 1–3. fol. – Mivel Tinti hivatalánál fogva rendszerint Bécsben tartózkodott, a tényleges római ügyintéző a fent említett Fabroni volt. Tinti Lósyhoz, Bécs, 1637. okt. 1. Uo., 5. (!) cs., 241–242. fol.

[75] Lósy Pozsonyban, 1638. aug. 16-án kelt levelében tudatta Francesco Barberinivel, hogy Favillát bízta meg kúriai képviseletével. Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede, Stanza Storica, vol. TT1-b [quasi ord. cron.].

[76] Erre a konferencia után folytatott Lósy–Lippay vitából következtethetünk. Lásd Lósy levelét Lippayhoz, Nagyszombat, 1639. dec. 15., PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 9. cs., 253–254. fol.

személyi kérdések miatt véleményezte a római képviselet kérdését saját hatáskörében, és ezért nem akarta azt a konferencia elé vinni. Az értekezlet ugyanis — bár lényegében a kancellária elképzeléseit ismételte meg a problémák orvoslására — a magyar egyház egészét képviselő római ügyvivő (*agens praelatorum regni Hungariae*) tisztét nem Lippay jelöltjére, hanem az esztergomi érsek egy évvel korábban alkalmazásba vett ágensére, Favillára ruházta (Lippay hónapokkal később is berzenkedett e döntés ellen).[77]

A római képviseletet tárgyaló határozat szerint bármilyen, a magyar egyházat érintő ügy csak a közös ágensen keresztül juthat el a Kúriához, feladatát mindazáltal a császári követtel szoros egyetértésben, annak felügyeletével és segítségével kell ellátnia. (A követ mellé küldendő hazai „szakértőre" vonatkozó kancellári javaslatról — talán annak anyagi vonzata miatt — nem esett szó.) A hazai vonatkozású bullák kiállíttatásának intézésében egyedül a püspökkari ágensnek lehet tárgyalási joga, ugyanakkor az ő felelőssége is, hogy ezek a megfelelő formában kerüljenek kiadásra. Javasolják továbbá, hogy az udvari kancellária mind a követet, mind az ágenst lássa el a magyarországi püspökségek hiteles katalógusával.[78] Az uralkodó pápának címzett és püspökökre vonatkozó leveleiről[79] mindketten kapjanak másolatot, s ezeket mind a követségen, mind az agentúrán vezessék be egy-egy protokollumkötetbe.

A magyar klérus tehát a római Habsburg-követ elképzeléseivel ellentétben a lehetséges keretek között ugyan, de a magyar képviseletet mind a birodalmiétól, mind az örökös tartományokétól el kívánta különíteni. Sőt a püspöki kar még arra is tett egy halovány kísérletet, hogy a magyar képviselet függetlenül működjön a császári diplomáciától. A legcélravezetőbb és a leggyorsabb megoldásnak ugyanis azt tartották volna, ha a kancelláriától közvetlenül az érdekelt püspökök

---

[77] Lásd az előző jegyzetet, és még Lósynak Nagyszombatból, 1639. dec. 11-én Lippayhoz írt levelét: „Ha Tinctustól hirtelen meg nem válhatik kegyelmed fogadásához képest, én úgy hiszem, hogy maga meg válik az kegyelmedtől" PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 61. cs., 76–78. fol.

[78] Ennek végleges összeállítását a középkori oklevelekből és országgyűlési végzésekből a kancellária — ahol, mint hangsúlyozzák, szintén gondosan kell majd őrizni — feladatául szánják. Ehhez segítséget nyújtandó megemlítik, hogy a bácsi és kalocsai, a modrusi és zenggi, továbbá az almisiai és a spalatói, valamint a tribunici és a macarscai egyházmegyék kánonilag egyesítve vannak; néhány püspökségnek pedig több neve is van: a boszniainak diakovói, a rosoninak Castrum Novum. PL AEV n. 204, fol. 26–27.

[79] A hazai adminisztráció javítása érdekében a konferencia azt is javasolta, hogy ezeket az ún. bemutató- és kinevezőiratokat (litterae praesentationales et collationales) a korábbinál gondosabban vezessék be a királyi könyvekbe. (PL AEV n. 204, fol. 27.) A bemutatóiratokat ennek ellenére a továbbiakban sem protokollizálták a kancellárián, a kinevezések közül viszont csupán hét esetben nem került sor erre 1639–1689 között: Scopie/1645, Zengg/1652, Csanád, Erdély, Almisia/1653, Trebinje/1654, Vác/1655. (Vö. MOL MKL Libri Regii [A 57] és Conc. exp. [A 35] passim.) – Az iratok terminológiájával kapcsolatban azzal találkozhatunk, hogy a kinevezéseknél ragaszkodni kell a Róma által vitatott nominamus et eligimus, damus et conferimus kifejezésekhez, mivel „Magyarország királyai ezt jogként bírják"; viszont elhagyható a praesentamus kifejezés, mivel a pápának a bemutatásról külön iratot küldenek. (Ez utóbbit csak a kisebb javadalmak esetén kell meghagyni, amikor a királyi kinevezés kánoni megerősítése az ország területén lakó ordinárius joga.) E fejtegetés nyomán felvetődhet bennünk egy esetleges kettős adminisztrációra való törekvés, ti. hogy a kinevezőiratokban a királyi jogot teljességgel körülíró kifejezések szerepeljenek, a pápának küldendő bemutatólevélben viszont csak a Róma számára elfogadhatóak. (PL AEV n. 204, fol. 27.) A bemutatóiratok formulája azonban mit sem változott 1639 után.

kapnák kézhez a szükséges iratokat, s ők maguk küldenék el ezeket Rómába az ágenshez, aki azután rögvest megtehetné a szükséges lépéseket.

Halvány próbálkozásnál viszont erőteljesebb lépéseket figyelhetünk meg a nunciatúra kikapcsolására. Az értekezleten nemcsak arra vonatkozólag fogalmaztak meg határozott követelést, hogy a kánoni kivizsgálási eljárást befejezve a nunciatúra tisztviselői ne vegyenek részt a további teendőkben, hanem magát a kánoni pert is ki akarták venni a nunciatúra hatásköréből:

Mindazon hátrányok kiküszöbölésére, amelyeket a nuncius szolgái okozni szoktak, mindenképp lényegesnek látszik, hogy visszatérjen az a Magyarországon nem is olyan rég még érvényben volt szokás, hogy tudniillik az esztergomi érsek mint prímás és született követ [legatus natus] vizsgálja meg a választott püspököket, az erről szóló jegyzőkönyvét ő küldje meg a megerősítés elnyerése végett Rómába őfelsége követének és a főpapok ágensének. Így ugyanis rövid idő alatt megszerezhetők a bullák, most ugyanis a nunciatúra alkalmazottainak csűr-csavaros eljárása miatt évek elteltével is alig haladnak előre az ügyek, az iratok el-elvesznek, olykor sok fáradsággal és költséggel újakat kell készíttetni."[80]

Figyelemre méltó, hogy ebben a Szentszék előtt előreláthatóan nem egykönnyen kivitelezhető változatban a főpapok a fentebbivel ellentétben — talán az udvar támogatását kieszközlendő — a császári követ közreműködését tanácsosabbnak látták megemlíteni. Nem lehet szó véletlenről, hiszen a püspöki kar a kánoni pereknek az esztergomi érsek alá történő rendelésében a trienti zsinat reformrendelkezéseinek egyik alapvető pontját kívánta módosítani. A kivizsgálás lefolytatása eredetileg Róma jogköre volt, a procedúra Trient nyomán került könnyítésképpen a helybéli nunciatúrákhoz. A hosszas zsinati viták során az iménti tervezethez hasonló elképzelések, vagyis hogy az illetékes egyháztartomány metropolitája tartson vizsgálatot, ugyan sokáig napirenden voltak, azonban ezt mint túlzó formát elvetették. A magyar püspökök most ezt a kérdést bolygatták meg, a korábbi hazai gyakorlatra való hivatkozásuk azonban — eddigi ismereteink alapján — nem igazolható.[81]

III. A konferencia következményei

A püspökkari értekezlet javaslatait illetve határozatait a gyűlés két tagja, Draskovich György győri és Püsky János csanádi püspök vitte Bécsbe az uralkodó elé egy külön levél kíséretében. Ebben a püspökök röviden újra összefoglalják gyűlésük indokait, ismételten felszólítják az uralkodót kegyúri jogainak és a ma-

[80] PL AEV n. 204, fol. 28. – Az esztergomi érsekek korábbi ilyen tevékenységéről nem lehet tudni. A kivizsgálást eredetileg Rómában folytatták le, Trient egyik fontos újítása volt, hogy e kötelezettségnek a nunciusok előtt is eleget lehetett tenni. A magyar püspökök által javasolt mód a zsinat egyik sok vitát kiváltott, de végül elvetett napirendi pontja volt. Vö. Eszterházy Károly kánoni kivizsgálási jegyzőkönyvei a vatikáni levéltárban, Eszterházy Károly Emlékkönyv (szerk. Kovács Béla), Eger 1999, 23–42. Itt vázoltam fel nagyon röviden a pápai megerősítések római hivatali procedúráját.

[81] Az ötlet előzményeként az 1611. évi nemzeti zsinat (amelyen a konferencia két tagja, Lósy és Thelegdy is részt vett) azon javaslata szolgálhatott, amelynek keretében azt tervezték kérni V. Páltól, hogy a processus lefolytatására a magyar püspökök közül jelöljön ki egy arra alkalmas személyt. Kívánságukat azonban kizárólag gyakorlati okokkal (pl. hogy a nuncius messze van) indokolták. *Péterffy*: Sacra Concilia *II*, 217.

gyar egyház kiváltságainak maradéktalan védelmére — ez miként a múltban, úgy továbbra is a katolicizmus megmaradásának záloga —, s hitetlenkedésüket fejezik ki azzal kapcsolatban, hogy a Szentszék ezek csorbítására törne:

„Részint a főtisztelendő választott veszprémi püspök úr, Jakusith György beszámolójából, aki néhány hónapja megerősítésének kieszközlése végett az Örök Városban, az Apostoli Székhez utazott, s onnan dolgavégezetlenül tért vissza, részint pedig legszentebb felségtek szentszéki követe, Sabionetta herceg úr őexcellenciája közléséből értesültünk arról, hogy az Apostoli Széknél a magyar koronához tartozó püspökségek pápai megerősítő bulláinak kiállítása oly nagy nehézségekbe ütközik, hogy ezek megoldása aligha látszik lehetségesnek. E dolgot kimondhatatlan fájdalommal vettük tudomásul. Nem mulaszthattuk el tehát, hogy összegyűljünk, az ügyet komoly megfontolás alá vegyük, s e nehézségek pontjait legszentebb felségtek elé tárjuk. Sorainkból pedig főtisztelendő Draskovich György győri és Püsky János csanádi püspököket választottuk ki arra, hogy mindazon dolgokat, amelyek e nehézségeket okozzák, s amelyek legszentebb felségtek főkegyúri jogának gyakorlását akadályozni látszanak, feltárják és lehetőség szerinti orvoslásukat kérjék, ugyanis azt óhajtjuk, hogy bár törődött helyzetben vagyunk, e téren a királyi tekintély és az ország szabadsága épen és sértetlenül maradjon meg, különösen mivel úgy gondoljuk, hogy a magyar egyház, amilyen módon növekedett, megőrizni is ugyanazon módon lehet és kell, s úgy véljük, hogy mindenki más, aki megőrzését más úton képzelné el, csalatkozik. Alázatosan kérjük tehát legszentebb felségteket, hogy amelyeket követeink által javasolunk, jóságosan megfontolni és állásfoglalásainkat kegyelmesen elfogadni méltóztassék. Mivel az Apostoli Szentszéknek engedelmes fiai vagyunk, sohasem tudjuk magunkat arról meggyőzni, hogy az Apostoli Szék ne tartana meg minket legszentebb felségtek főkegyúri jogaival egyetemben az ország szabadságaiban."[82]

A két püspököt III. Ferdinánd csak október második felében fogadta kihallgatáson, s a hazai részről sürgette, de jócskán külügyi vonatkozású kérdést a Titkos Tanács november első hetében tartandó ülése elé utalta.[83] A tanács helyt adott a magyar prelátusok kérelmének, s hozzájárult a magyar egyház érdekében a Szentszéknél teendő diplomáciai lépésekhez. Az ügy ezután visszakerült a magyar kancelláriára, ahol a Rómába küldendő iratok végleges megfogalmazása egészen a következő év elejéig elhúzódott. Ennek oka részben a kancellár betegeskedése, részben pedig az volt, hogy a konferencia néhány elképzelését korrigálni kellett. A problémák tisztázására Lippay intenzív levelezést folytatott az esztergomi érsekkel, aki egyre inkább aggódott a késlekedés miatt.[84]

A prímás először december 11-én sürgette meg a római levelek szövegezésének mielőbbi befejezését: „Az mit az mi dolgainkban ulterius akar kegyelmed írni, ne halassza, és az pápának s az protectoroknak való írást is. Meg volt az mi írásunkban is, hogy se az Ragusinusokat, se az Velenczeseket most ratione epis-

[82] Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, Kézirattár, Jesutitica (118), vol. A 35/II.

[83] Lásd a pápai nuncius alább idézendő jelentéseit.

[84] „Bánom az kegyelmed betegeskedését, mert látom hogy az dolgok is késnek miatta." Lósy Lippayhoz, Nagyszombat 1639. okt. 24. és november 12., PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 9. cs., 209–210 és 225–227. fol. – A kancellár csak november végén gyógyult fel teljesen. Lásd a nuncius nov. 22-ei jelentését.

copatuum nem impetálhatni, hanem in suspenso kell az őfelsége jussát tartani."[85] Négy nappal később Lósy ismét írt Bécsbe: „Az Romai expeditiót ne halassza kegyelmed, mert noha az oly püspökségek, az melyeknek nincs jövedelmek procedálhatnak per viam secreti, de az másféle püspökségekben fönntartják még az difficultást, hogyha nem az régi taxa szerint is, de hogy mégis valamit proportionaliter füzessenek, mely difficultást az ő felsége protectiójával kelletnék superálnunk: procedálhatna ezekben is az confirmatio és az expeditiók."[86] Majd a prímás 1640. január 3-ai levelében a kancellár észrevételeire[87] válaszolva hozzájárult ahhoz, hogy a kánoni kivizsgálási eljárásnak az ő hatáskörébe rendelését, valamint a velenceiek és raguzaiak által birtokolt püspökségek érdekében teendő lépéseket halasszák kedvezőbb időkre.[88] Még azt az időközben felmerült kérdés feszegetését is tanácsosabbnak látta mellőzni, miszerint a pápai nunciatúra helyett a prímási szentszék jogosult a különféle (házassági, örökösödési stb.) perek harmadfokú elbírálására.[89] A kiváló egyházjogi műveltségű Lósy arra is felhívta Lippay figyelmét, hogy az annáta elengedésének ügyében — tekintettel illetékességére — az egész bíborosi kollégiumhoz külön levelet kell intézni, nem elegendő csupán a bíboros-protektoroknak írni, akik egyébként is nemrég lemondtak az őket illető részről (tudniillik a már említett *propináról*).[90] A délvidéki püspökségek közül a szendrőivel kapcsolatban az esztergomi érsek nem látott reményt, hogy bármilyen eredményt el lehetne érni Rómában, s részben hasonló véleményen van a novi címről is.[91] (Ezt a csupán újonnan használatba vett címet Michael Chunar lemondása után Lippay saját egri helynökének, Czeglédy Albertnek adományoztatta, s a prímás — Chunar sikertelen próbálkozásai után — nemcsak megerősíthetőségében, hanem abban is kételkedett, hogy a protestáns rendek engedni fogják, hogy viselőjének az országgyűlésben szavazata legyen. Ezért inkább azt tartotta célravezetőnek, hogy a hazai közéletben részt nem vevő Bielavich György mondjon le a Rómában ugyanúgy problémákat okozó, de az országgyűléseken már bejáratott tinini címről Czeglédy javára, s cserébe a novit kapja meg.)[92] Lósy ugyanakkor állhatatosan ragaszkodott az értekezlet római képviselet átszervezésére vonatkozó döntéséhez: „Ötödik dolog az Agens dolga: ebben én nem láthatok egyéb módot, hanem hogy magán való Ágensünk legyen, mert az mi dolgainkat ex magnis rationibus nem jó az más ország dolgaival egybe kevernünk,

[85] Lósy Lippayhoz, Nagyszombat, 1639. dec. 11., PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 61. cs. 76–78. fol.

[86] Lósy Lippayhoz, Nagyszombat, 1639. dec. 15., PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 9. cs., 253–254. fol.

[87] Lippay levele nem maradt fenn, Lósy hivatkozik rá: „Meg adák az kegyelmed levelét, melyben egy néhány consideratiói vadnak az Romai dolgok felől". Lósy Lippayhoz, Nagyszombat 1640. jan. 3. PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 9. cs., 279–282. fol.

[88] PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 9. cs., 279–282. fol.

[89] Lósy Lippayhoz, Nagyszombat, 1639. dec. 11., PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 61. cs., 76–78. fol.

[90] Lósy információit a püspökkari ágenstől, Favillától szerezte. PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 61. cs., 76–78. fol.

[91] PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 61. cs., 76–78. fol.

[92] Lósy Lippayhoz, Nagyszombat, 1639. dec. 6., PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 9. cs., 246–248. fol.

mert az mi dolgaink gaudent specialibus praerogativis."[93] Az esztergomi érsek január 5-ei levelében a kancellár közelebbről nem ismert ellenvetéseire megismételte két nappal korábbi javaslatait,[94] s újra hangsúlyozta a magyar képviselet önállóságának szükségességét: „Az mi dolgainkat pedig nem kell az más országok dolgai közé elegyíteni ob diversitatem: annak okáért magunk ágensének, az magunk directiójából kell azokat forgatni, de cum auxilio et favore domini oratoris. Fauilla elég dexter az dolgokban, csak impendálja az maga auctoritását az Ofelsége oratora. Ezen dolgokban szóval is izentem kegyelmednek Weszprimi püspök uramtul."[95]

A kancellária — csak részben megfogadva a prímás tanácsait[96] — a fenti eszmecserék után állította ki a Rómába VIII. Orbán pápának (1623–1644), Francesco Barberini bíboros-államtitkárnak[97] (1624–1644), továbbá a Habsburg-képviselet irányítóinak: Scipione Gonzaga császári követnek és Németország, valamint az örökös tartományok bíboros protektorainak küldendő uralkodói iratokat.[98]

A pápának szóló királyi levél — a megszokott udvarias és részletekbe rendszerint nem bocsátkozó stílusban — a magyar prelátusok jelentésére és instanciájára hivatkozva röviden összefoglalja a püspökök királyi főkegyúri jog mellett szóló érveit. Kifejti, hogy nem mondhat le a korona jogairól, és felkéri VIII. Orbánt ezek elismerésére, és az évszázados fizetési kedvezmények folytatólagos megadására. A magyar kancellárián megfogalmazott szöveg azon túl, hogy hangsúlyozza a felszentelt püspökök számának csökkenése miatt a katolicizmust fenyegető veszély nagyságát, minden további érv ismertetését a császári követre bízza.[99] A bíboros-államtitkárnak küldött szokásos kísérőlevél a Barberini-pápához intézett kérések elfogadásának támogatására szólít fel.[100]

---

[93] Lósy Lippayhoz, Nagyszombat 1640. jan. 3. PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 9. cs., 279–282. fol.

[94] Lósy Lippayhoz, Nagyszombat, 1639. jan. 5. PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 61.cs., 80–81. fol.

[95] PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 61.cs., 80–81. fol.

[96] Lósy 1640. jan. 13-án a lépések mielőbbi megkezdése érdekében maga is viszakozott attól az elképzelésétől, hogy az egész bíborosi kollégiumnak írjanak az annáták elengedéséért: „Igen akarom, hogy az Romai dolgokat expedialtatta kegyelmed, igen akarnám, ha végbe mehetne az dolog absque literis ad collegium cardinalium scribendis." PL AS Act. rad., caps. X, No. 196, 9.cs., 302. fol. – Az e kérdés körüli huzavona talán azzal magyarázható, hogy a kollégiumhoz, mint testülethez fordulni csupán sede vacante estén volt kánonilag teljesen szabatos.

[97] Valójában a pápai diplomáciát is irányító bíboros-nepos. Az államtitkárság adminisztratív vezetője ekkor még csupán érseki rangot viselő, alárendelt személy. A mai értelemben vett bíboros-államtitkárról valójában csak X. Ince pápaságától beszélhetünk. Barberini egyházkormányzati szerepére *Kraus, Andreas*: Das päpstliche Staatssekretariat unter Urban VIII. 1623–1644 (Römische Quartalschrift Supplementheft 29), Rom–Freiburg–Wien 1964, 9–35.

[98] Lósy és Lippay levelezéséből egyértelműen kitűnik, hogy az iratok január elején még fogalmazás alatt álltak, a fogalmazványaikon szereplő dátum ugyanakkor 1639. dec. 17. Inkább feltételezem azt, hogy Rómát sürgetendő az időveszteség pótlására az iratokat egy hónappal antedatálták, mintsem hogy a kancellár csak „alibiből" levelezgetett volna a prímással.

[99] Többszörösen javított fogalmazványa: MOL MKL Conc. exp. (A 35), n. 383/1639. – magyar fordításban hozza *Fraknói*: A Magyar királyi kegyúri jog, 356; Magyarország egyházi és politikai összeköttetései, 355. – *Fraknói* a pápához és a követhez intézett levelek esetében a bécsi udvari, a Barberinihez és a bíboros protektorokhoz írtaknál pedig a magyar kancelláriai levéltárra hivatkozik. Én az összes iratot ez utóbbiban találtam meg.

[100] Egy utólagos javítás miatt el nem küldött első tisztázata: MOL MKL Conc. exp. (A 35), n. 381/1639.

A bíboros-protektorokkal és a követtel nemcsak a pápai levél tartalmát közölték, hanem kaptak néhány speciális utasítást is. A két savoyai kardinálisnak, az amúgy kevésbé aktív Mauriziónak[101] és Carlo Emmanuele Piónak meghagyták, hogy a bíborosi kollégiumnál érjék el az annátából való részesedésről és a propináról való lemondást. Ez utóbbi, mivel maguknak a protektoroknak a járandósága volt, a két bíborosnak címzett célzásnak tekinthető.[102] Lósy fentebbi információja ugyanis tévesnek bizonyult, s a portektorok továbbra is ragaszkodtak az őket megillető összeghez.[103]

Gonzagához, hogy teljes képe legyen a megtett lépésekről, eljuttatták a Rómába küldött levelek másolatait. Másrészt a szokásostól eltérően az eljárásmódot illetően nem kapott részletes végrehajtási utasítást. Ehelyett instrukció gyanánt a pápai audienciákon és a kúriai hivatalokban személyesen előadandó érvei megalapozására a püspökkari konferencia határozatait és az azokhoz csatolt mellékleteket kapta meg. Bécs az esztergomi érsekkel történt egyeztetésnek megfelelően mindössze két pontban korlátozta a magyar püspökök javaslatait. A császári követnek előírták, hogy — mivel e követelés csak további feszültségeket gerjesztene — a kánoni kivizsgálási eljárásnak az esztergomi érsek jogkörébe utalása érdekében ne tegyen lépéseket. Továbbá bár elismerték a felterjesztés azon érvelésének jogosságát, hogy számos tengermelléki püspökség, amelynek főkegyuraságát Velence és Raguza gyakorolja, jog szerint a magyar koronához tartozik, külön is szükségesnek tartották hangsúlyozni, hogy a követ ezt a kérdést a jelen helyzetben szintén ne feszegesse.[104]

Az 1639. évi püspökkari értekezlet határozatai tehát elnyerve az uralkodó jóváhagyását a magyar ügyekben Rómával folytatott Habsburg-politika alapjává váltak. A császári követnek instrukcióként való megküldésük egyúttal azt is jelentette, hogy a római képviselet átszervezésében nem Gonzaga, hanem a hazai klérus elképzelései kaptak lehetőséget a megvalósulásra.[105] A magyar agentúra mindazonáltal sohasem nyert diplomáciai jogosítványokat, így a hazai vonatkozású uralkodói leveleket, üzeneteket, kéréseket továbbra is a követ juttatta el szokásos pénteki audienciáin a pápának. A magyar—szentszéki kapcsolatok mindennapjaiban Favilla és utódai működése annak ellenére meghatározónak bizonyult, hogy a magyar ügyek képviseletében sohasem sikerült monopóliumot biztosítani számukra a század során. Különösen a zágrábi püspökök mellőzték szolgálatai-

---

[101] 1638–1642 között Magyarország és az örökös tartományok bíboros-protektora. *Wodka*: Zur Geschichte, 67.

[102] Fogalmazványa: MOL MKL Conc. exp. (A 35), n. 385/1639.

[103] Spettano al signor cardinal di Sauoia protettore etiandio nella sua assenza le propine della proposizione delle chiese d'Vngheria, onde a me non resta luogo d'ubbidire in ciò a vostra maestà, siccomè son per far sempre in tutte l'altre cose di servizio della maestà vostra e di coteste chiese. Pio kardinális III. Ferdinándhoz, Róma, 1639. nov. 24. ÖStA HHStA St.abt., Rom, Hofkorrespondenz, Fz. 11, Konv. Kardinäle ad Ferdinand III 1639–1643, fol. 17.

[104] A követnek szóló levél fogalmazványa: MOL MKL Conc. exp. (A 35), n. 384/1639.

[105] A követ elképzelése a Datarián alkalmazandó, a Habsburg-országok ügyeiben illetékes tisztviselőről csupán egy évszázad múlva vált valóra. E hivatalnok szerepére — az előzmények említése nélkül — többször kitér: *Blass, Richard*: Die k.k. Agentie für geistliche Angelegenheiten, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs 7 (1954) 47–89.

kat,[106] és javadalmazásuk kérdése szintén számos kívánnivalót hagyott maga után. Ugyanakkor nemcsak a prelátusok, hanem olykor a magyarországi főurak képviseletét is ellátták,[107] sőt arra is találunk adatokat, hogy egyes esetekben hivatalos megbízás útján a Habsburgok is igénybe vették szolgálataikat.[108]

IV. A konferencia és Róma

Róma nem csupán a megérkező uralkodói levelekből és a császári követ előterjesztéseiből értesült a magyar egyház igényeiről. Az eseményeket nunciusa révén már a kezdetektől figyelemmel kísérte, sőt azok befolyásolásával is megpróbálkozott.

A szolgálati ideje végén járó bécsi nuncius, Malatesta Baglioni[109] 1639. július 30-ai jelentésében arról tudósította az államtitkárságot, hogy az Örök Városból visszatért veszprémi püspök módfelett panaszkodott az uralkodó előtt amiatt, hogy a Kúriánál tapasztalt méltánytalan bánásmód miatt az országban már alig található felszentelt püspök. Jakusith állítólag — a nuncius Michael Chunartól, Németország ferences kommisszáriusától szerezte értesüléseit — arra tett javaslatot, hogy hívják össze a tartományi zsinatot, s a problémákat régebbi kánonok, valamint az esztergomi érsek ősi kiváltságainak érvényesítésével orvosolják, a pápához pedig küldjenek követet eme „zavaros gondolatok" elfogadtatása érdekében. Malatesta azonnal szükségét látta, hogy beszéljen Lippay kancellárral és Martinitz gróf titkos tanácsossal, akik megígérték neki, hogy semmi olyasmi nem fog történni, ami az Apostoli Szék tekintélyét sértené.[110]

A nuncius egy héttel később már valamivel megalapozottabb információkkal tudott szolgálni. Augusztus 7-én értesítette Rómát arról, hogy Lósy prímás Jakusith beszámolója nyomán a nehézségek megvitatására nem a zsinat, hanem csak a püspöki kar összehívását tervezi. Malatesta ismét beszélt Lippayval, aki újfent ígéretet tett arra, hogy „csak olyan határozat elfogadását fogja megengedni, amely kellő tisztelettel viseltetik az Apostoli Szék irányában [...] s rajta tartja a kezét, nehogy valami meggondolatlanságot kövessenek el". Lippay szerint csupán az várható — jelentette a nuncius —, hogy a püspökök ismét folyamodnak a pápához a díjmentes ügyintézés folytatólagos megadásáért, és ehhez az uralkodó közbenjárását is kérni fogják, ami aligha tiltható meg nekik. A kancellár főként azt han-

[106] Csupán egy a számos példa közül: Petrechich Péter zágrábi püspök 1648-ban Matthias Szlouencisch nevű kanonokját küldte Rómába a bullák megszerzésére. Levele Harrach bíboroshoz, Zágráb, 1648. aug. 28. ÖSTA AVA Gräflich Harrach'sches Familienarchiv, Kardinal Ernst Adalbert, Biographica, Kart. 172 [ord. cron.]. – I. Lipótnak külön is meg kellett erősítenie az akkori ágens, Giovanni Giani jogosítványait. Levele Carlo Pio di Savoya (II.) bíboros-protektorhoz, Bécs, 1679. aug. 21. PL AEV Acta Suffraganeorum Nitriensium, n. 2105/5.

[107] Esterházy Miklós Francesco Barberinihez, Nagyszombat, 1642. február 12. Barb. Lat., vol. 6905, 5^{r}–6^{v}.

[108] III. Ferdinánd mandátumai Pietro Giacomo Favillához, MOL MKL Conc. exp. (A 33), n. 205[/b]/1648; n. 534/1651.

[109] Bécsi nunciusi tevékenységére: *Becker, Rotraut*: Aus dem Alltag des Nuntius Malatesta Baglioni. Nichtdiplomatische Aufgaben der Wiener Nuntiatur um 1635, Quellen und Forschungen aus Italienischen Archiven und Bibliotheken 65 (1985) 307–341.

[110] Malatesta Baglioni pápai nuncius Francesco Barberini bíboros-államtitkárhoz, Bécs, 1639. júl. 30. BAV Barb. Lat., vol. 7014, fol. 61^{rv} (ciffre). – Gerog Adam v. Martinitz 1637-től volt a Tanács tagja, különösebb befolyás nélkül. Vö. *Schwarz, Henry Frederick*: The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century, Cambridge 1943, 299.

goztatta a pápai diplomata előtt, hogy a (szűkebben vett) országterületen csupán két érsek és két felszentelt püspök működik, s hogy a kereszténység védelmében a török ellen vérét hullató nemzet ennyi kedvezést igazán megérdemelne Rómától. Válaszában Malatesta a bíboros-államtitkár Magyarország iránti különös jóindulatát emlegette, amit az esztergomi érsek már (pápai megerősítésekor) személyesen is megtapasztalhatott. Eszmecseréjük során érintették a címzetes püspökségek kérdését is. A nuncius e téren az uralkodó önmérsékletét tartotta kívánatosnak, s a Szentszék arra vonatkozó álláspontját hangsúlyozta, hogy a hódoltsági címekre olyan főpapokat kell kinevezni, akik gondját is viselik az ott élő katolikusoknak, és nem méltatlan, karrierista szerzeteseket. Lippay ezt a kifogást annak az uralkodói döntésnek a felemlítésével hárította el, amely szerint ezentúl csak arra érdemeseket fognak a püspöki címekre kinevezni.[111]

Míg a leköszönő nuncius némileg már tárgyilagos képpel szolgált a fejleményekről, utóda, a később bíborosi méltóságra emelt Gaspare Mattei (címzetes) athéni érsek[112] ugyancsak augusztus 6-ai jelentésében csupán Jakusith visszatérésével foglalkozott. Eszerint a veszprémi püspök fennen hangoztatta, hogy Francesco Barberini bíboros-államtitkár csak egyszer volt hajlandó fogadni őt. Bár a nuncius úgy látta, hogy a püspök egy befolyás nélküli, szószátyár alak, mégis — elmagyarázva neki a bíboros-államtitkár számos egyéb irányú elfoglaltságát — megpróbálta kedveskedéssel és ajándékokkal hallgatásra bírni, bár ennek sikeréhez nem fűzött sok reményt.[113]

Barberini államtitkár augusztus 20-ai immár Matteinek címzett válaszában értetlenségének adott hangot a veszprémi püspök magatartásával kapcsolatban, hiszen Jakusithot római tanulmányi évei alatt és mostani útja során is kedvező bánásmódban részesítette minden segítséget megadva számára.[114] A veszprémi székben történő megerősítését azonban a kánoni előírások szerint mindaddig nem lehet megadni, amíg elődje, az Egerbe áthelyezett Lippay György ki nem eszközli Veszprémtől való feloldását.[115] Az államtitkár csodálkozását fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy Jakusith vajon mit is akarhat elérni a régi kánonokra való hivatkozással és a tartományi zsinat összehívásával, s jóváhagyta a kancellárnál és a Martinitz titkos tanácsosnál tett lépéseket.[116]

Mattei nuncius még október 1-jei jelentésében is egyedül a veszprémi püspök izgatásának tudja be a magyar püspökök mozgolódását, ami a konferencia összehívását kiváltó okok ismeretében kétségkívül túlzásnak tűnik, még ha — a kollégái közül talán a legradikálisabb — Jakusith beszámolójának hatását nem is szabad lebecsülni.[117] A jelek szerint a veszprémi püspök megsejthetett valamit a nuncius

[111] Malatesta Barberinihez, Bécs, 1639. aug. 6. BAV Barb. Lat., vol. 7014, fol. 77^{rv} és 80^{rv}.

[112] Életrajzi adatai: HC IV, 25.

[113] Gaspare Mattei bécsi pápai nuncius Francesco Barberini bíboros-államtitkárhoz, Bécs, 1639. aug. 6. BAV Barb. Lat. vol. 7037, fol. 64^{r} (ciffre).

[114] Vö. *Galla*: Harminckilenc Pázmány-levél, 75*, n. 103.

[115] A veszprémi püspök 1640 tavaszán nyugodott csak bele a helyzetbe. Lásd levelét Matteihez, Pruszka, 1640. márc. 30. ASV Arch. Nunz. Vienna, Proc., n. 65.

[116] Barberini Matteihez, Róma, 1639. aug. 20. BAV Barb. Lat., vol. 7076, fol. 88^{r} (ciffre).

[117] Mattei Barberinihez, Bécs 1639. okt. 1. BAV Barb. Lat., vol. 7038, fol. 1^{v} (ciffre).

róla alkotott véleményéről, ezért nem exponálta magát a továbbiakban, s maradt távol a nagyszombati ülésről.[118]

Magának a konferenciának az összehívása kifejezetten meglepte a pápai diplomácia új bécsi képviselőjét. Mattei ugyancsak október 1-jén bizonytalan szóbeli híresztelésekre alapozva azt közölte Rómával, hogy a magyar prelátusok Esterházy nádorral együtt Nagyszombatban gyűltek össze, s az a szándékuk, hogy legalább részben kivonják magukat a Szentszék joghatósága alól. A nuncius aggodalmait nagyban növelte — alaptalanul — a nádor esetleges részvétele, úgyhogy pontosabb információk szerzése végett szükségesnek látta, hogy alkalmas ürügygyel egy obszerváns ferencest küldjön a tanácskozás helyszínére. Ő maga az udvarba már visszatért Lippay kancellártól igyekezett felvilágosítást nyerni a történtekről. Világosan mutatja a pápai diplomaták lemaradását az eseményekről, hogy Mattei akkor még Bécsben tartózkodó elődje, Baglioni pesarói püspök is azt bizonygatta, hogy csupán egy régebbi ügyről lehet szó, amelyről annak idején — valószínűleg imént idézett augusztus 6-ai jelentésére gondolt — tudósította is az államtitkárságot.[119]

Mattei csupán október 8-án tudott részletesebb tájékoztatást nyújtani arról, hogy valójában mi is történt szeptember végén Nagyszombatban. Jelentésében egyrészt visszakozott a püspökök úgymond lázadását és a nádor részvételét illetően, másrészt röviden tudatta, hogy a magyar prelátusok azért gyűltek össze, hogy III. Ferdinándtól segítséget kérjenek a pápai megerősítések gyorsabb és olcsóbb kieszközléséhez, valamint a főkegyúri jog körüli viták elsimításához. Ennek érdekében a győri és a csanádi püspököt küldték Bécsbe, akik azonban még nem kaptak audienciát. A nuncius remélte, hogy a kancellártól további információkat nyerhet, amire valóban szüksége lehetett, hiszen még mindig Jakusithot tette meg bűnbaknak, akiről ezúttal sem mulasztotta el megjegyezni, hogy mily kevés megbecsülésnek örvend az udvarban.

Mattei, biztos, ami biztos, mindeközben jónak látta felhívni a Titkos Tanács elnökének, Maximilian Trauttmansdorffnak a figyelmét arra, hogy Spanyolország nem nézne jó szemmel semmiféle a Szentszék tekintélye ellen indított támadást, a császári kormányzat irányítója azonban kitért a válaszadás elől, mondván, semmit sem tud az ügyről.[120] A nuncius következésképp október 9-én, a szokásos hétfői uralkodói kihallgatáson maga III. Ferdinánd előtt hozakodott elő a kérdéssel. Amint azt október 15-ei jelentésében írja, miután a nagyszombati konferenciáról általa tudottakat felvázolta az uralkodónak, az nyíltan megmondta neki, hogy a magyar főpapok valóban a Rómában irányukban tanúsított bánásmódot, a hosszadalmas ügyintézést, a hatalmas költségeket, s a királyi püspökkinevezések elutasítását fájlalják módfelett. A nuncius replikája szerint Rómában a dolgoknak megvan a saját ügymenetük, s a költségeket főleg az ágensek és ügyintézők visszaélései okozhatják. Válaszában Mattei kárhoztatta és feleslegesnek nevezte az

[118] Sőt nem sokkal később Matteit arra invitálta, hogy családi birtokán gyógykezeltesse magát. Lásd Jakusith imént idézett levelét Matteihez, Pruszka, 1640. márc. 30. ASV Arch. Nunz. Vienna, Proc., n. 65.

[119] Mattei Barberinihez, Bécs 1639. okt. 1. BAV Barb. Lat, vol. 7027, fol. 1^{v} (ciffre [titkosítással]).

[120] Mattei Barberinihez, Bécs, 1639. okt. 8. BAV Barb. Lat., vol. 7027, fol. 9^{rv} (ciffre). – Trauttmansdorff befolyására lásd *Schwarz*: The Imperial, 372–374.

ilyen püspökkari gyűléseket, mondván, elegendő és hatékonyabb is, ha a magyar főpapok őt keresik meg problémáikkal, s a kéréseiket ő majd továbbítja Rómába. A Szentszéknél pedig mindig a legnagyobb megértésre számíthatnak, hiszen mind a pápa, mind a bíboros-államtitkár azon van, hogy az Itálián kívüli egyházakkal különösen jól bánjanak. A kihallgatáson a nuncius végül arra kérte az uralkodót, hogy a püspökök semmilyen követelésének ne adjon helyt, s III. Ferdinánd megígérte neki, hogy audienciájuk után hozzá utasítja őket.[121] A nuncius október 29-én mindezek ellenére arról panaszkodik, hogy az uralkodó — nyilatkozata ellenére — a prelátusokat nem hozzá küldte, hanem az ügyet a következő hétre a Titkos Tanács elé utalta, így kénytelen lesz egyéb alkalmat keresni a magyar főpapok megzabolázására.[122]

Az államtitkárság mindeközben csupán két rövid jegyzékben reagált a fejleményekre. 1639. október 22-én Francesco Barberini kételkedésének adott hangot azzal kapcsolatban, hogy a magyar püspökök ki akarnák vonni magukat a Szentszék joghatósága alól. Mindazonáltal szükségesnek látta, hogy egy buzdító levelet írjon az esztergomi érseknek, s helyeselte a Lippay kancellárral történő együttműködést az indulatok féken tartásása végett.[123] (Lósyt érseki megerősítése és palliuma együttes megadása miatt, Lippayt a rezidenciakötelezettség alóli felmentése nyomán Róma a saját lekötelezettjeként tartotta számon.) November 5-én pedig arra utasította a bécsi nunciust, hogy ha nem kerül pont az ügy végére, a magyarok összes sérelméről és törekvéséről szerezzen pontos információkat, és küldjön egy részletes jelentést, hogy Rómában a kérdést alaposan megvizsgálhassák, és a bajokat, ahol szükséges, orvosolhassák.[124]

A nuncius november 22-én válaszolt Rómának. Eszerint a magyar püspökök ügyében az elmúlt hetekben semmi sem történt, mivel Lippay kancellár beteg volt, de már jobban van. Részletes beszámolót mindaddig nem tud küldeni, amíg meg nem szerzi a püspökök uralkodónak benyújtott felterjesztését. Így jobb híján megismételte az október 15-ei jelentésében foglaltakat.[125]

A Szentszék érdemben csak december 3-án reflektált a szeptember végi püspökkari konferenciára, illetve az erről tudósító október 15-ei nunciusi beszámolóra. Barberini bíboros — mint írja — előbb tájékozódni akart a sérelmek jogosságáról, s előrebocsátja, hogy amíg részletesen meg nem ismeri a magyar püspökök álláspontját, csupán általánosságban tud választ adni. Mégpedig azt, hogy a Kúrián az ügyintézés rendszerint megfelelő és gyors — ez az egész pápai udvar érdeke —, s késlekedések csupán az egyes ügyekben felmerülő speciális nehézségek esetén fordulnak elő. Az ügyintézők, illetve ágensek esetleges ravaszkodásaival ellentétben Barberini nem tartotta valószínűnek, hogy bármelyik kúriai tisztviselő baksist követelt volna, de kilátásba helyezte, hogy ez esetben az illetővel visszafizettetik a pénzt. (Amint láthattuk, korrupcióról egyáltalán nem volt szó

[121] Mattei Barberinihez, Bécs, 1639. október 15. BAV Barb. Lat. vol 7027, fol. 25^{rv} (ciffre).

[122] Mattei Barberinihez, Bécs, 1639. okt. 29. BAV Barb. Lat. vol 7027, fol. 47^{r} (ciffre).

[123] Barberini Matteihez, Róma, 1639. okt. 22. BAV Barb. Lat., vol. 7079, fol. 46^{r} (ciffre).

[124] Barberini Matteihez, Róma, 1639. nov. 5. ASV Segreteria di Stato, Germania, vol. 135, fol. 63^{r} (ciffre). Másolata: MOL Mohács utáni Gyűjtemény, Fraknói Vilmos hagyatéka (R 57), 6. tétel (Nunziatura Germaniae), fol. 455. – Ez esetben a másolatot használtam.

[125] Mattei Barberinihez, Bécs, 1639. nov. 26. BAV Barb. Lat. vol 7027, fol. 72^{r} (ciffre).

Nagyszombatban.) Az államtitkárság tudakolódzására pedig a *Datarián* egyenesen azt állították, hogy VIII. Orbán pontifikátusa alatt a magyar egyház érdemi összeget nem utaltatott át Rómába, a fizetések alól mindig felmentést kaptak, úgyhogy inkább hálálkodniuk kellene, mintsem lázongani. Barberini befejezésül utasította a nunciust, hogy próbáljon hatást gyakorolni az uralkodóra, többé ne engedje meg hasonló gyűlések összehívását, és tartassa be III. Ferdinánddal azt az ígéretét, hogy a hozzá forduló püspököket a Szentszék képviselője elé fogja utasítani.[126] A bíboros-államtitkár december 17-én újból megerősítette fenti instrukcióit,[127] és felhívta a nuncius figyelmét arra, hogy az annáta nem a *Datariát*, hanem — mint azt Lósy is kifejtette — a bíborosi kollégiumot s részben az ügyeket intéző tisztviselőket illeti. Ez szerfölött bonyolulttá teszi a dolgokat, így ő egyedül nem is dönthet a kérdésben. Egyébként pedig az a véleménye, hogy a magyar püspökök csak „pénzt akarnak, s Rómát kiszipolyozni".[128]

A nuncius egész december–januárban valósággal üldözte Lippay kancellárt, hogy megszerezze tőle a konferencia határozatait, s így végre minden eddiginél részletesebb tájékoztatást tudjon Romának nyújtani. Mint december 17-én jelenti, titkárát küldte a kancellárhoz, aki azt üzente vissza, hogy az uralkodó is megbízta azzal, hogy számoljon be neki a konferencián történtekről, de betegsége kiújulása miatt feladatának most nem tud eleget tenni.[129] 1640. január 7-én még mindig ugyanez volt a helyzet.[130] Időközben újabb — alaptalan — híresztelések kaptak szárnyra arról, hogy a kancellár Magyarországra utazik, és ott a püspökök megsegítésének lehetőségéről fog a nádorral tárgyalni. Mattei némileg bosszúsan jegyzi meg, hogy ha a magyar főpapoknak bármi problémájuk van, azt írják le és tudassák a bíboros-államtitkárral.[131]

Lippay végül csak február közepén kereste fel a nunciust, hogy az uralkodó nevében tájékoztassa őt a magyar püspökök kívánságairól. Mattei — azon kívül, hogy a római császári követ kapott megbízást a konferencián megfogalmazottaknak a Szentszék elé terjesztésére — sok újdonságot a már eddig ismerteken kívül nem tudott meg. A találkozó egyben egy hallgatólagos kompromisszum megkötését eredményezte. Ez rendkívül furcsa módon ment végbe. A nuncius tudniillik — beszámolója szerint — azt a kérdést szegezte a kancellárnak, hogy vajon fizettek-e már akár egy annátát is Rómában, illetve hogy egyáltalán követelte-e ezt tőlük valaki. Lippay elértve a kérdést mindkettőre engedelmesen nemmel felelt. Mattei ezután már csak azt tudakolta, hogy akkor valójában mi is a panaszkodásuk oka. Vagyis a nuncius közvetve azt hozta a kancellár tudomására, hogy a Szentszék legfelső döntéshozó szintjén hajlandóak lesznek felülbírálni a kúriai bürokrácia követeléseit, s nyomást gyakorolni a bíborosi kollégiumra az annáták elengedésének érdekében. A címzetes püspökségekkel kapcsolatban pedig úgy egyeztek meg, hogy a kancellár mint magánember papírra veti a nuncius számára az

[126] Barberini Matteihez, Róma, 1639. dec. 3. BAV Barb. Lat., vol. 7079, fol. 70^{rv} (ciffre).

[127] Barberini Matteihez, Róma, 1639. dec. 17. BAV Barb. Lat., vol. 7084, fol. 30^{r} (ciffre).

[128] Barberini Matteihez, Róma, 1639. dec. 17. BAV Barb. Lat., vol. 7084, fol. 31^{r} (ciffre). – Barberini álláspontjáról Favilla is tudósította Lósyt. Lásd ez utóbbi fentebb idézett jan. 3-ai levelét.

[129] Mattei Barberinihez, Bécs 1639. dec. 17. BAV Barb. Lat., vol. 7027, fol. 93^{r} (ciffre).

[130] Mattei Barberinihez, Bécs, 1640. jan. 7. BAV Barb. Lat, vol. 7028 fol. 5^{r} (ciffre).

[131] Mattei Barberinihez, Bécs, 1640. jan. 21. BAV Barb. Lat., vol. 7039, fol. 33^{r} (ciffre).

ezekkel kapcsolatos elképzeléseit.[132] Február 18-ai beszámolója szerint Mattei nem sokkal később ismételten biztosította a kancellárt arról, hogy amennyiben elismerik a kötelezettségeiket, s a díjkedvezmények terén nem kiváltságokat követelnek, hanem csak úgymond kegyet kérnek, a Kúria teljesíteni fogja kéréseiket.[133]

Ezt követően a nunciusi jelentések magyar vonatkozásai már csak a Bécsbe küldött felső-magyarországi protestáns követek ellen tervezett, a kancellárral közös akció részleteiről tudósítanak.

Február 25-ei jegyzékében a bíboros-államtitkár megkönnyebbülten vette tudomásul, hogy a magyar kancellár úgymond visszakozott, s Barberini szerint ezzel az ügy végére pont került, a problémák további feszegetésének nincs helye — bár Lippay fejtegetéseit a címzetes püspökségekről ezután is kíváncsian várta.[134]

***

Az események gyors elcsitulását tehát Róma engedékenysége magyarázza. Míg 1639. augusztus 20-án Francesco Barberini arról értesítette a nunciust, hogy a konzisztoriális kongregáció újonnan hozott dekrétuma szerint a bíborosi kollégium nem ad engedményeket a magyar püspököknek,[135] s még decemberben is saját inkompetenciáját hangoztatta, a nunciusi jelentések hatására már az uralkodói levelek megérkezte előtt, 1640. január 28-ai jegyzékében kilátásba helyezte az államtitkár, hogy — amennyiben a magyar főpapok nem követelőznek tovább — néhány püspökség ügyét Rómában gyorsan és *gratis* intézik el.[136] S valóban néhány hosszú évek óta húzódó pápai megerősítés végére hamarosan pont került. Így a váradi szék helyzetének kánoni rendezése már 1639 decemberében, Csanádé, Vácé valamint az időközben betöltött Pécsé pedig 1640 folyamán végbement, igaz viszont, Tinin ügye félúton ismét elakadt, s Zágrábé csak 1642 elején fejeződött be.[137] Erdély és a címzetes püspökségek (többek között Roson, Ansaria) kérdésében ugyanakkor nem történt előrelépés, s a fizetési kedvezmények csupán alkalmi jellegűek voltak.

Az eddig tárgyalt sikerek azonban csak részben tulajdoníthatók a konferencián elhangzottaknak. A fentiekben rekonstruált események világosan megmutatják, hogy elsősorban maga az értekezlet összeülésének ténye, a körülötte csapott hírverés és a tanácskozást övező titkolózás gyakorolt érdemi hatást Rómára.[138] A Barberinik kü-

[132] Mattei Barberinihez, Bécs, 1640. febr. 4. BAV Barb. Lat. vol 7028, fol. 27^{r} (ciffre).

[133] Mattei Barberinihez, Bécs, 1640. febr. 18. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 135, fol. 118rv. (ciffre) Másolata: MOL Mohács utáni Gyűjt., Fraknói hagy. (R 57), 6. tét., fol. 452^{r}.

[134] Barberini Matteihez, Róma 1640. febr. 25. BAV Barb. Lat., vol. 7079, fol. 114^{r} (ciffre). – Barberini az ügyet lezártnak nyilvánító álláspontját március 10-én újból megerősítette. Jegyzéke Matteihez, Róma 1640. márc. 10. ASV Segr. Stato, Germania, vol. 135, fol. 119^{rv}. (ciffre) Másolata: MOL Mohács utáni Gyűjt., Fraknói hagy. (R 57), 6. tét., fol. 452. –Itt is a másolatot használtam.

[135] Barberini Matteihez, Róma, 1639. aug. 20. BAV Barb. Lat., vol. 7076, fol. 88^{r} (ciffre).

[136] Barberini Matteihez, Róma, 1640. jan. 28. BAV Barb. Lat, vol. 7084, fol. 44^{r} (ciffre).

[137] HC IV 359. 168. 356. 290. ASV Arch. Concist., Acta Camerarii, vol. 17, fol. 207^{r}. és HC IV 337. 376. – A boszniai püspök bulláit a konferenciától függetlenül már 1639. október 3-án kiállították. HC IV 11.

[138] Olyannyira, hogy amikor három év múlva tartományi zsinat összehívását tervezték, a nuncius előzetesen szóban és írásban is felhívta Lósy és Lippay figyelmét, nehogy valami, az Apostoli

lönösen a franciaországi események miatt, a gallikán tendenciák továbbgyűrűzésétől tartva irtóztak — nem egészen alaptalanul — az 1639-es konferenciához hasonló egyházi gyűlésektől. A magyar püspökök külön figyelmet fordítottak arra, hogy a nuncius — minden próbálkozása dacára — ne tudja befolyásolni a történteket, s hogy az ügy a császári udvar és diplomácia csatornáin kerüljön a Szentszék elé, ahol Mattei olykor jócskán túlzó jelentéseinek is köszönhetően a magyar egyház problémái ezúttal nem akadtak el a kúriai bürokrácia labirintusában, hanem végre a legfelső szinten is kellő figyelmet kaptak.[139] A magyar főpapok tisztában voltak azzal, hogy pusztán egy újabb uralkodói levél vagy a Szentszékhez intézett kérelem csekély eredménnyel járt volna.

A püspökkari konferencia összehívásával ugyan közvetlen eredményeket is el tudtak érni, ám a történtek jelentősége mindezeken messze túlmutat. Egyrészt azt bizonyítja az utókor számára, hogy a magyar egyház vezetése: — a közvetlen utód Lósy Imre, a majdani prímás Lippay György, Jakusith György veszprémi püspök és a teljes püspöki kar — Pázmány halála után is képes volt a hazai katolikus megújulás szükségleteit felismerni s azokra a körülményekhez képest érdemi megoldást találni, még a Szentszékkel való kapcsolattartás számos nehézséggel járó területén is. Az egyre terebélyesedő kúriai bürokrácia ellenében is hathatós érdekérvényesítést szolgáló állandó és egységes képviseletet hoztak létre; amennyieben úgy látták, hogy a római központ csak terhet jelent, ott hol az egyházjogi előírások segítségével, hol azok megkerülésével igyekeztek könnyíteni a helyzetükön, amikor pedig előnyöket véltek felismerni, akkor a lehetőségek maximális kihasználására törekedtek.

Nem mondhatjuk azt, hogy a pápai politika mindezen elvárásokkal ne lett volna tisztában. A bécsi nuncius a magyar püspökök mozgalmának leszerelésére tett lépéseivel párhuzamosan, 1639. december 7-én terjedelmes emlékiratban fogalmazta meg a magyarországi katolicizmus Szentszék általi megsegítésének szükségességét és ennek módozatait, ezzel is jelentős mértékben hozzájárulva a részengedmények megadásához.[140] Róma tehát felismerte az igényeket, amelyekre azonban történelmének ebben a szakaszában még egy rendkívül erőteljes fellépés nyomán is átmeneti választ tudott csupán adni.[141] Ennek okai szerteágazóak, s mindenekelőtt VIII. Orbán pontifikátusának jellemvonásaiban találhatók meg, amelyek közül politikai téren az Itáliára való koncentrálás, vallási viszonylatban pedig a a katolikus reform lelassulása, kánonjogi merevség, a nemzet/ál-

Szék tekintélyét sértő dolgot vigyenek végbe. Mattei jelentése az államtitkárságnak, Bécs, 1642. nov. 8. BAV Barb. Lat., vol. 7024, fol. 129^{r}.

[139] Az információk ellenkező irányba történő áramlásának nehezítésével Róma is megpróbálkozott, Favilla ágenssel kapcsolatban tudniillik azt nehezményezték, hogy leveleiben eltúlozza a nehézségeket. Lósy ezzel szemben az ágens szavahihetőségét hangoztatta. Levele Barberinihez, Nagyszombat, 1639. nov. 12. BAV Barb. Lat., vol. 6894, fol. 22^{r}–23^{v}.

[140] Mattei az államtitkárság felkérésére készítette el memorandumát, amelynek feldolgozását már egy újabb írás keretében látom célravezetőnek. Lelőhelye: BAV Barb. Lat., vol. 7038, fol. 78^{r}–83^{v}. – A nuncius egyébként kezdeti ódzkodása után a későbbiekben is szimpatizált a magyar egyházi vezetéssel. Lásd jelentését Barberinihez, Bécs, 1642. márc. 1. BAV Barb Lat, vol. 7023, fol. 62^{r} (ciffre).

[141] Róma korabeli politikai felfogását példázza Lósy török elleni fellépést sürgető 1639. nov. 12-ei levele által kiváltott elutasító reakció. Lásd Barberini jegyzékét Matteihez, Róma, 1639. dec. 24. BAV Barb. Lat., vol. 7079, fol. 84^{rv} (ciffre).

lamegyházi törekvésektől való félelem, továbbá növekvő államháztartási deficit voltak a legfontosabbak. VIII. Orbán alatt a Szentszék a 16. század végének reformpápáiéhoz hasonló expanziót csak a világmissziók terén tudott felmutatni.[142] Az episzkopalizmus pár évig élő hazai csíráját az ugyan még számos fogyatékossággal bíró magyarországi katolikus megújulás lendülete és igényei, valamint a pápaság kényszerű tehetetlensége között feszülő ellentét bújtatta ki a 17. század derekán.[143]

Másrészt 1639 fordulópont Magyarország és a Szentszék kapcsolatainak történetében. Ebben az 1645-ig tartó intenzív szakaszban a magyar egyházi elit aktív és kezdeményező szerepet játszik, a problémák szisztematikus rendezésére törekszik, él a császári diplomácia nyújtotta lehetőségekkel. Új fejezet kezdődik a királyi főkegyúri jog körüli viták történetében: a hazai igények történeti alapjainak igazolására Jakusith 1639-es római útja során megbízást ad Inchoffer Menyhért jezsuitának az *Annales Ecclesiastici Regni Hungariae* megírására, s a római jezsuitát műve elkészítésében Lósy prímással együtt — biztatással, könyvek küldésével — állandóan segíti.[144] Rómában a negyvenes évek elejétől külön bíborosi bizottság foglalkozik a magyar problémákkal. Ennek az időszaknak a végét egy újabb Jakusith-követség jelentette: az immár egri püspök egyrészt az I. Rákóczi György felső-magyarországi támadása elleni védekezéshez akarta — eredménytelenül — a Szentszék segítségét megszerezni, másrészt a hamarosan újból akuttá váló nehézségeket kívánta áthidalni. Ez utóbbi tevékenysége minden korábbinál erősebb nyomásgyakorlás s a szükséges kompromisszumok árán is csak korlátozott sikerrel zárult.

A viták az 1639–1645 közötti időszakhoz hasonló, átfogó mértékben és súllyal az 1660-as években újulnak majd ki ismét, de immár teljesen megváltozott történelmi környezetben.

---

[142] Vö. *Georg, Lutz*: Rom und Europa während des Pontifikats Urbans VIII. Politik und Diplomatie. Wirtschaft und Finanzen. Kultur und Religion, Rom in der Neuzeit. Politische, kirchliche und kulturelle Aspekte (hrsg. v. R. Elze–H. Schmidinger–H.S. Nordholt), Wien–Rom 1976, 72–167.

[143] E feszültséget szemlélteti Lippay már idézett ad limina jelentésének az a része, amelyben Indiával, Perzsiával és Angliával ellentétben a Magyarországnak nyújtott pápai segítség hiányát hánytorgatja fel. EFL Egyh. lt., 173. cs., n. 1056.

[144] Mindezt *Inchoffer* említi könyve előszavában. Annales ecclesiastici regni Hungariae I 1, Posonii 1795², ix–xxvi.